

ERDÉLYI MÚZEUM

XVIII. kötet.

1901.

VII. füzet.

Mátyás király születési háza.*)

„Néma borongással megy az őskor lelke felette“ és sokáig hiába kért „oszlopot érezből“.

A kolozsvári főtér (most Mátyás király-tér) északnyugati szögletén egy szűk úteza nyílik (eddig: Ó-vár-úteza, újabban Mátyás-király-úteza), s vezet be Kolozsvár legrégibb városrészébe, az Ó-várba, melynek helyén 1800 évvel ezelőtt a rómaiak Dacia egyik városát: Napoca-t építették.

Ez a Mátyás-király-úteza rövid pályafutása után derékszög alatt megszegődik s négy irányban elágazik. Az útezak összetorkolásánál megállva, a szemlélő szemben találja magát a Mátyás király születési házával, a mely egészen szembe néz a nagy királyról nevezett úteza tengelyével, úgy hogy a ház a főtérről is látható. Ez azért lehetséges, mert a Mátyás király-úteza a Mátyás király születési háza mellett egy könyökhajlással folytatódik tovább, mint Klastrom-úteza. A ház alkata, a homlokvonal irányának megtörése, a felső ablakok különböző stílusa s belső jelek elárúlják, hogy a háznak jobb fele később épült a baloldali régebbi részhez s így jutott az úteza tengelyébe.

Ebben a házban született Mátyás király, valószínűleg 1443 (némelyek szerint 1440) február 23-án.

Erről a legrszletesebb forrás, a száz évvel később élt kolozsvári *Heltai Gáspár*nak krónikája így szól: Szilágyi Erzsébet „szülé pedig Mátyást Colosvárott Erdélben, mikoron írának Christus urunknak születése után 1443 böjt második havának huszonhetedik napján, reggel három óraker. Mert az Erzsébet asszony akkor Colosvárott szállott vala, jövéen Szilágyból, egy szőlőműves gazdag embernél, ki lakik vala az Ó-várban, egyenest arezól mikoron

*) A sajtó alatt levő Mátyás-albumból.

bemennek az Ó-várban, egy kőházban. És az ember szász vala. Annál marada szálláson az Erzsébet asszony a szülésnek utánna egy néhány esztendeig. És ott vitték a fiát, Mátyást legelőször is az oskolába. Hogy annak utánna magyar királylyá lőn Mátyás, nagyon megajándékozá a gazdát és jeles szabadsággal meglátogatá. Mostan is a vas ajtókon és az vas táblákon rajta vagyon az Mátyás király czimere, az arany gyűrűs holló. És örök emlékezetre megajándékozá a várast is igen nagy és jeles privilegiummal és szabadsággal“.

Hogy ki volt az a szász, (?), a kinek házában született és hol állott háza? rámutat maga Mátyás király ama kiváltság-levelében, melylyel 1467 szept. 28-án az ő kolozsvári születési házát és a hozzá tartozó összes szőlőket s birtokokat adómentessé teszi. Emez érdekes oklevél szerint: „a királyi méltósághoz illő dolog születési házát és helyét kegyadományokkal és kiváltságokkal ellátni. Mi is azért némelyek közbenjárására *Kolb István* kolozsvári polgár érdekében, tekintetbe vévén az ő apósa, *néhai Méhffi Jakab* hűséges szolgálatait, az ő érdemeiért amazt megjutalmazni akarván, azt a kőházat, mely a kolozsvári ó-várban az új várossal szemben áll, melytől keletre egy úteza van, melyen a Boldogságos szűz ó-vári kolostorához járnak, nyugotra pedig szomszédja Veres Antal háza és a mely házban **jelenleg Kolb István lakik**, minden tartozékaival u. m. szőlőkkel, szántóföldekkel, rétekkel minden adófizetéstől és köztelherviseléstől mentessé tesszük; úgyszintén magát *Kolb Istvánt*, feleségét *Orsolya* asszonyt, és *Margitot*, a *Méhffi Jakab leányait* és minden ivadékaikat felmentjük minden adótól a ház és annak tartozékai után“.¹⁾

¹⁾ Az oklevél közölve a Történelmi Tárbán. 1880. 170 l. A „Mátyás-ház“ jelenlegi alakjában többszörös hozzátoldás jeleit mutatja. Ős eredeti része a kaputól balra lehetett, a honnan a homlokfal vonala megtörik. A kapu bejárat feletti emeleti szoba eredetileg nyitott erkélyszerű előtér lehetett, a mely két vastkos oszlopon álló nyitott körívvel nézett a Klostrom-úteza felé. Ennek padozata jóval alacsonyabban fekszik, mint a baloldali rész padlója, mely négy lépesőfokkal emelkedik. A kettő közti ajtó kórámáján 1578 évszám van bevésve s HA monogrammos kőfaragó jelvény. Akkor alakíthatták át szobává a nyitott úrkádót, befalazván a körív nyílásait. Az ettől jobbra (keletre) fekvő szélső szoba is későbbi (XVI—XVII sz.) építés, renaissance-stilú kórámás ablakokkal, melyek a baloldali rész ablakaitól teljesen elütnek.

Ebből az oklevélből eddigelé (Heltaitól Jakab Elekig) azt következtették s úgy ment át a köztudatba, hogy Mátyás király anyja *Kolb Istvánnál* volt szállva, mikor Mátyás született. Én az oklevél szelleméből azt olvasom ki, hogy a ház Mátyás születésekor a *Méhffi Jakabé* volt s az ő szálló vendége volt Szilágyi Erzsébet. Az oklevél világosan mondja, hogy *néhai Méhffi Jakab hűséges szolgálataira való tekintettel* mentesíti adótól azt a házat, melyben *akkor* (1467-ben, tehát 24—27 év múlva a Mátyás születése után) a Méhffi Jakab veje *Kolb István lakott*. Kolb István érdemeiről nincs szó, csak arról, hogy az ő érdekében mások jártak közben s hogy néhai apósa érdemeiért jutalmazza őt a király.¹ Ha nála született volna a nagy király, alig lett volna Kolb Istvánnak protectiora (mások közbenjárására) és az apósa érdemeire szüksége. Nem is egyedül Kolb István kapja az adómentességet, hanem *felesége Orsolya asszony és ennek nővére Margit, a néhai Méhffi Jakab leányai* és ezeknek minden maradéka. *A házhoz tehát jussa van a Kolb István sógornőjének, Méhffi Margitnak is*, a mi csak úgy érthető, hogy a ház eredetileg a *Méhffi Jakabé* volt s az ő halála után szállott leányaira s az idősebbnek férjére, Kolb Istvánra. Ebből aztán logikailag az következik, hogy mikor Mátyás anyja

¹ Az oklevél szövege eredetiben így szól: Mathias stb. Regiam decem majestatem *domum et locum nativitatis suae* gratiis, favoribus et libertatibus providere stb. Proinde . . . nos cum ad humillimae supplicationis instantiam nonnullorum fidelium nostrorum, per eos pro parte fidelis nostri circumspecti *Stephani Kolb* civis civitatis nostrae Colosvár, nostrae Maiestati propterea oblatae, tum etiam *attentis et consideratis fidelibus obsequiis quondam Jacobi Méhffi, socii videlicet ipsius Stephani* . . . volentes huiusmodi *suorum meritorum* intuitu *ipsum* aliquo nostro favore prosequi gratioso: quendam fundum curiae, seu domum ipsius lapideam in veteri castro Colosvár, ex opposito novae civitatis sitam et habitam, cui ab orientali quaedam platea, per quem itur ad claustrum Beatae Mariae virginis in eodem veteri castro habitum, ab occidentali vero domus Anthonii Veres contigue vicinari dicuntur, et in qua idem *Stephanus Kolb* residentiam facit ad *praesens personalem*, simul cum cunctis eius utilitatibus . . ., necnon eundem Stephanum Kolb et dominam *Ursulam*, consortem ejusdem, ac *Margeretham, filias* videlicet dicti quondam *Jacobi Méhffi*, cunctosque haeredes et posteritates ipsum ab omnibus censibus, daciis, collectis, taxis stb. qui et quae ex parte dicti fundi curiae, sive domus, ipsiusque Stephani Kolb, ac Ursulae consortis suae, et Margarethae, necnon haeredum eorundem serenitati nostrae deberent et possent proveniri, penitus . . . duximus . . . absolvendas*.

ott lakott s Mátyás született (1440—43.), a ház az érdemeiért fel-
emlgetett *Méhffi Jakabé volt* s midőn a ház a királylyá lett Mátyás-
tól (24—27 év múlva) adómentességet kapott, akkor már Kolb
István és neje Méhffi Orsolya és talán a hajadon Méhffi Margit
laktak benne.

Igy Mátyás király nem a szász Kolb István, hanem a *magyar
Méhffi Jakab házában született*. Ennek az érdemeiért kapja amaz
(az ő veje) házára az adó mentességet.

Ha Heltai nem téved abban, hogy Mátyás első gyermek éveit
Koloszvárt töltötte „és ott vitték legelőször is az oskolába“: azt
is következtethetjük, hogy első játszó társai talán éppen Méhffi
Orsolya és Margit lehettek.

Ezek a Mátyás király születési házáról megállapítható első
történeti adatok.

A ház további sorsáról egy 1746-iki tanúvallatásból nyerünk
értesülést,¹ a mely arról szól, „hogy a Kolozsvár kir. városban az
Óvárban Mátyás király nevezete alatt levő kőház kiké volt?“ mik
tartoznak hozzá, s mik a kiváltságai? stb.

A 24 tanú vallomásából az tűnik ki, hogy a háznak első
ismert tulajdonosa Kolb István volt, a kinek Mátyás kiváltságleve-
let adott róla. (Az illető valló, Enyedi János, ezt a privilegiumból
olvasta ki, nem vevén észre annak messzebb menő értelmét.) Később
(a XVI. század elején) a ház vétel útján *Kovács Gáspárra* szállt,
ettől leánya Anna s veje *Ferencki Antal* örökölte. Ferencki Kata
keze révén lett a *Dálnoki János* városi tanácsosé (1700. táján).
Dálnoki János után két leánya: *Klára (Joó Mihályné)* és *Julia
(Enyedi Jánosné)* örökölték. Ezek (1740. táján történt) halála után
örökölte *Joó Borbála*, kinek első férje *Simai János*, a második
Pápai István volt. Pápai Istvánné el akarta adni a házat ide-
gennek, de a város vette meg elővételi jogon „azon okból, nehogy
idegen szállván belé, annak szabadsága manutentiojával sok inju-
riákat szerezzen a városnak“. 1746 ban már a városé volt.

A ház régi kiváltságai, a tanúvallomások szerint, ezek voltak:
„Azon ház lévén Hunyadi Jánosnak ez ország gubernatorának
szokott szállása, ottan lett e világra az magyaroknak nagy emléke-
zetű attyja Mátyás király, ki is azután születése helyét akarván

¹ Közölte Jakab Elek Kolozsvár története, Oklevelek I. k. 410 l.

tisztelni szép privilegiumokkal és indultumokkal, azon házat és annak jámbor gazdáját megajándékozta“.¹

Enyedi János (az 1740. körüli tulajdonos szerint) „olyan privilegiuma vagy, hogy minden adótól és közterhektől immunis legyen azon ház és annak lakosa“.

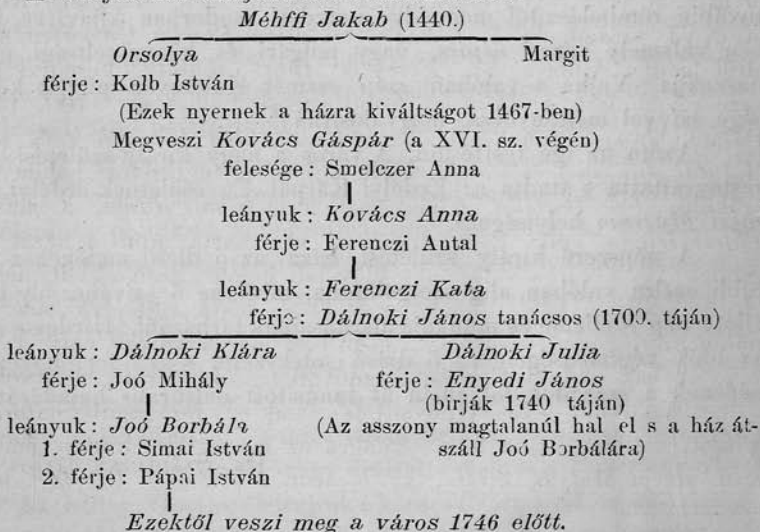
Kövendi György szerint „a ház minden teherviseléstől mind a hozzá tartozandó szőlők, szántóföldek az dézma alól ki vannak vétetve“.

Veres Ferencz azt hallotta, hogy „ha valamely malefactor oda recipialhatta magát, nem volt szabad kihozni“.

A kiváltságok az idő folyamán — úgy látszik — megcsökkentettek. „Eleget igyekezék Enyedi István uram (1746-ban városi bíró) a méltóságos királyi gubernium előtt, hogy azon privilegiumokat helyben állathatná, minthogy megrontották, de nem effectualhatta“.

A házhoz tartozó jóságok voltak: a fenesi és monostori határon szőlők, a kolozsvári határon szőlők és szántóföldek, tóhelyek, kertek és major; ezek között a Harmad-völgy nevű helyen egy vagy két tó, szántó föld a Kajántói völgyön, a Tartsaházi határszél-

¹ A Mátyás-ház tulajdonosai leszármazása:

ben egy tó. Ezeken kívül egy „sütő-ház“ is tartozott hozzá „a ház végiben“, melyet 1746-ban Hunyadi Ferencz birt felesége jussán.

A házról és birtokokról szóló leveleket egy ideig Kövendi György őrizte, mint a Dálnoki leányok gyámja. Ő adta férjhez Dálnoki Juliát Enyedi Jánoshoz s átadta az okleveleket is. Ezeket Enyedi János tartotta magánál felesége holtáig, azután átadta Simai Jánosnak, a Joó Borbála első férjének. Szerinte a „privilegium az ide való tanács kezeiben vagon“ (1746.).

Jakab Elek hiába kereste az érdekes kiváltságlevelet a város levéltárában. Szabó Károly találta meg később II. Rákóczi György fejedelem átiratában 1649-ből a Mátyás 1467-iki kiváltságlevelét, a kolozsvári városi levéltárban.

Ennyit tudhatunk a Mátyás-ház történetéről.

További sorsáról Jakab Elek azt mondja, hogy „e nagy történeti becsű házat a város hozzászan bezárva, használaton kívül, mintegy tiszteletben tartotta“. „Ma (úgymond 1870.) katonai laktanya, falai ki- s behajlanak, pinezéli ajtó, ablak nélkül felhagyva, elárvult állapotban, mint a folyosók és udvar is“. „A M. Történelmi Társulat idei ittlétekor azon eszme lön kifejezve, hogy a nagy király emléke iránti tisztelet megkivánná, hogy azon házat, melyen egy ország, sőt a művelt európai népek figyelme függ, a város a katonaság további romlásaitól megvédve s eredeti modorban kijavítva, jövőben valamely városi *népies*, vagy polgári és közműveltségi czélra használja. Vajha a valóban szép eszmét Kolozsvár művelt közönsége szívvel méltányolva, megvalósítná!“

Azóta az ige testté lön. A város a nagy király születési házát restauráltatta s átadta az Erdélyi Kárpát Egyesületnek erdélyi *Néprajzi Múzeum* helyiségeül.

A népszerű király születési háza az ő dicső emlékéhez méltóbb czélra valóban alig szolgálhatna, mint az ő szívéhez oly közel állott nép szelleme és munkája alkotásainak tárházául. Hirdesse az is az idők végtelenségeig az ő dicső emlékezetét s az ő forrón szeretett népének a századok folyamán át tanúsított culturalis haladását.

Goethe és Napoleon.

A legújabb kornak két nagy óriása, legnagyobb lángelméje — vajjon hogyan tekintett egymásra, miként gondolkozott egymás felől? Ha egy fényes csillagot magában is ámulva nézünk, nem sokszorosán növekszik-e ámulatunk, ha egy másik, éppoly ragyogó, habár kissé más színben játszó csillag támad elő, közeledik feléje s találkozik vele, — vajjon mily fényt vetnek egymásra, mily hatással vannak egymás pályájára? Ha a weimari költő-fejedelemnek, az emberi szívek nagy ismerőjének, az emberi tudás majd minden mezejét bejárt kutatónak, a mély gondolkozónak minden szava, minden nyilatkozata, emberekről s dolgokról való ítélete a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot: nem kétszeres érdekekkel kell-e várunk, ha kora, sőt az egész újkor legnagyobb hadvezérével, legmerészebb felforgatójával, tüneményes pályájú dietatorával találkozik, — hogy mily állást foglal el vele szemben, mint vélekedik, nyilatkozik róla? Fölismeri-e, méltatja-e benne a nagy szellemet? Sőt talán neki az is sikerül, a mire mi hasztalan törekszünk: a lángész alkotó műhelyének homályába bevilágítani! vagy ha nem, legalább új oldalról tekintti, új nézőpontokból világítja meg szellemének alkatát! S más oldalról: a esaták nagy tervezője, művészi vezetője, a nyers katona, az erőszakos politikus, a kegyetlen, szívtelen korz, ki az embereket csak eszközöknek tekintette s éppen azért kiméletlenül bánt velök s mihelyt nem volt rájuk szüksége, eldobta, eltiporta őket, kinek csak a kézzelfogható valóság iránt volt érzéke s a szív érzelmeit, hajlamait megvetette, — vajjon ő fölismerte-e a kisedd szász-weimari hercegség miniszterében kora legnagyobb költőjét, legegységesebb szellemű íróját? s mint viselkedett vele szemben? becsülte-e benne a költőt, a géniust, vagy éreztette vele is a *Vae victis* elvet?

Az eddigi Goethe-életrajzok e kérdés fölött röviden átsiklottak, legfőlebb a Goethe és Napoleon erfurti találkozását említették meg.

Igaz, hogy egy ily hosszú és gazdag életpályának, mint a Goetheé, nem lehet minden epizódját, minden vonatkozását egy életrajzban tüzetesen ismertetni, mert akkor kötetre kötetet kellene írni, de másfelől Goethe viszonya Napoleonhoz nemesak azon varázsnál fogva hat reánk, melylyel ez óriások önkéntelenül magukhoz vonzanak, hanem egyuttal életrajzi és lélektani szempontból is kiválóan fontos, mert Goethe gondolkozásának és szereplésének nem egy részletéhez ez adja meg a kulcsot. Így például Goethének a német szabadságharcz (1813) idején tanúsított magatartása, a melyért honfitársai hazafiatlansággal vádolták, csak ez alapon érthető, s a Napoleon szellemi működésének megítélése képezi alapját a lángészről vallott felfogásának is.

Kisértsük meg egy újabban megjelent s a német irodalomban meglehetősen viszhangot keltett mű alapján¹ a két óriás egymáshoz való viszonyát egy kissé megvilágítani.

I.

Goethe fejlődése akkor már be volt fejezve, mikor Napoleon föllépett s diadalról-diadalra haladt. Világfölfogása és politikai meggyőződése készen állott, s azon az újabb események nem sokat változtattak, talán még csak megerősítették őt abban. E fejlődéséből, e gondolkodásából nőtt ki Napoleonról alkotott fölfogása is, — arra nagyon kevés, talán semmi befolyása nem volt a közvéleménynek. E gondolkodásában, e nézeteiben sok olyas volt, a mi őt Napoleon felé közelítette, a mi — a ragyogó fényes pálya iránt önkéntelenül felfakadó bámúlaton kívül is — rokonszenves színben tüntette föl előtte az első konzul, majd császár szereplését; de nemesak fölfogásuk egyezett egyes pontokban, hanem lelköknek nem egy vonása is erősen hasonlított egymáshoz.

Tudjuk, hogy Goethe erősen korának, a XVIII-ik századnak gyermeke volt s minden irányban annak fölfogásában gyökerezett. Politikai ideálja, mint Voltairenek és az enyklopaedistáknak, a fölvilágosult abszolutizmus, a N. Frigyes-féle kormányzat volt, s e

¹ *Goethe und Napoleon. Eine Studie von Andreas Fischer. II Aufl. Frauenfeld, J. Huber, 1909.*

meggyőződésen az erőszakos forradalom viharai és következményei semmit sem változtattak, hanem ellenkezőleg, csak ellenszenvvel és utálattal töltötték őt el. Ő a népet még kiskorúnak tartotta az uralomra, s iszonyodott annak uralmától; szerinte a szabadság egyeduralom helyett csak párturalmat teremt; ő a tömeggel szemben mindig az egyes, az egyén pártján áll, az egész kevés jelentőséggel bír előtte. Az emberiség csak abstractum, mindig csak egyes emberek voltak és egyes emberek lesznek; egyes emberek vitték elő a tudományt is, nem a kor. Ő, a ki saját mivoltát, súlyát annyira érezte, fellázadt a francia forradalom egyenlősítési, nivellálási törekvése ellen. Ezzel kapcsolatban áll, hogy mindig kiváló tiszteletet, előszeretet érzett a monda és történelem nagyszerű jellemei, határozott, erős egyéniségei iránt; Julius Caesarról már ifjúkorában akart drámát írni, s mily érdekes találkozása a véletlennek, vagy inkább a lángelmének: Napoleon, első találkozásuk alkalmával, ugyanezt a témát ajánlotta Goethének, hozzátéve: „ez méltó volna arra, hogy önnek főalkotása legyen!“ A rómaiak iránt is, éppen mint Napoleon, nagy előszeretettel viseltetett; ez a józan értelem, ez a rend mindenben — vonzotta őt. S Caesar mellett Prometheus, Mahomet, Faust a kedvenc alakjai; ifjú korában rajongott N. Frigyesért. A ki a rendet annyira becsülte, kinek a politikában a rend volt egyik főelve, az előtt a rend erőszakos felkavarása, akár a művészet, akár az állami és társadalmi élet körében, csaknem szentségtörés számba ment. Ő, mint ahogy a természetben látta, az emberi életben s a kultúrában is a lassú, nyugodt, fokozatos előhaladás hive volt, és midőn a forradalom a rendet nemesak felforgatta, hanem véres mészárlássá fajult, melytől utóbb a szabadság barátai is undorral fordultak el, nem kellett-e e vészes mozgalommal szemben, mely a kultúra minden vívmányát megsemmisítéssel fenyegette, iszonyatot éreznie s megkönnyebbültlen felsóhajtania, midőn Napoleon alakja a chaosból fölmerült?

S Napoleon? — Ő se szerette a szabadság apostolait, a forradalom viharaiiban ő is csak párthareköt látott; a beszédnek, phrasisnak nem nagy barátja volt, ellenben a realisdolgokat jól látta és felfogta, a forradalom anyagi vívmányait — *egyenlő jog, biztos birtok* — oltalmazta; roppant éles érzéke volt a *rend* iránt. Ő is, mint Goethe, ellensége volt minden ideológiának, minden álmadozásnak, abstractiónak, az elméletet ő is szürkének tartotta s csak a saját

megfigyelésében és tapasztalatában bizott; roppant erős érzéke volt a *valóság* iránt! Goethe a művészetben, Napoleon a történelemben nem keresett s nem ismert el *eszmét*, — a véletlen, a vaksorsintéz mindent! Napoleon előtt is csak a kiváló egyén birt becsesél, jellemadata: „*la carrière ouverte aux talents*“! de aztán kívülök az emberiséget nem sokra nézte; nem is esoda, ritkán találkozott egy-egy valódi férfúval! Igaz, hogy erkölesi tekintetben ő se volt jobb, mint kortársai s így nem is emelhette, nemesíthette őket; mind, ő is, társai is, koruk gyermekei voltak! Az emberek megvetésében annyira ment, hogy jól ismerve gyöngéiket — kitűnő emberismerő volt — egyenesen rosszaságukra alapította messzeható terveit. Goethénél az emberek megvetése másnemű: nála a sokat tapasztalt böleselő és emberismerő bosszúsága, sajnálata uralkodik az emberi gonoszság, romlottság, balgáság miatt, s velök szemben a lángésznek sok mindent megengedhetőnek tart. Ugyanerre vezethető vissza az is, hogy az emberek ítéletére nem sokat adott, hanem csak arra törekedett, hogy a saját egyénisége tartalmasságát emelje. Ő önmaga által lett azzá, a mivé lett, neki szabad volt így gondolkoznia, — de Napoleon a tömeg vállain emelkedett magasra, annak megmentője s boldogítója gyanánt lépett föl, neki a tömeget nem volt szabad ily semmibe vennie, így eltaszítania! De Goethe távol állott attól, hogy őt ezért elítélje; szerinte az a valódi fejedelem, ki képes volt azzá lenni, a hatalom egyúttal jogot is ad, a fejedelmekre nézve a morál közönséges parancsai nem lehetnek kötelezők, nekik a körülmények parancsolnak!

Sokan följegyezték, mint feltűnő s megmagyarázhatatlan jelenséget, hogy Napoleon, ez a világos értelem, bizonyos *babonás hitet* sohasem tudott levetkezni, egész életében fatalista világnézetnek hódolt; „*que les destinées se remplissent*“! mondá gyakran jelentős pillanatokban. S Goethe ebben is egyezik vele, egészséges gondolkodása ellenére ő is *babonás* volt, ő is hitt csillagokban, végzetben, démonokban, praedestinációban. Szerinte, ha némely emberrel találkozzunk, az szerencsét, ha másikkal, az szerencsétlenséget hoz az emberre, s Napoleont az elsők közé sorolta.

Kortársaik mindkét nagy férfúról igen sok tekintetben egyező ítéletet mondtak, főkép a kedvezőtlen vonásokat illetőleg. Mindkettőnek megközelíthetetlenséget, kevélységet, egoismust, márvány-

hidegséget, kiszámított magatartást, bizalmatlankodást vetnek szemére. Napoleonról készséggel elhiszszük mindezt, míg Goethénél az efféle megjegyzéseket irigységnek, rosszakaratnak szoktuk tulajdonítani, mert Napoleonról, a *vér és vas* emberéről mindenki tudja, hogy fővonása a demoni rettenetesség volt, — de Goethe, a böles, hogyan lehetett volna oly tökéletlen? Csak persze azt a fontos különbséget se kell felednünk, hogy míg a démoni imperatornál a gonosz elv, mint valami kész dolog, eleitől fogva metsző élességgel lép elő s mindent tagad, a mi a hatalom és számítás határain kívül esik, Goethénél a nemesebb Faust jut uralomra, s világhosszúra és igazságra küzdi föl magát.

Napoleon ismerte Goethe *Wertherjét*, az kedvenc olvasmányai közé tartozott; valence-i katonatiszt korában őt is meglepte olyan borús, világgyűlölő hangulat, mint a wetzlári joggyakornokot; naplójában ez időből majdnem ugyanolyan bejegyzéseket találunk, mint a Werther egyik-másik részlete. Idővel mindketten megtértek a sentimentalis hangulattól s keményen küzdöttek, hogy a dicsőség polezára jussanak, — s azután korlátlanul uralkodtak. Mint Jupiter az ő tronusáról, úgy néztek alá a lábaik előtt heverő tömegre; Goethénél a kor haladtával a föltétlen elismerésnek ez a megkövetelése egyre élesebben lép elő, mint a hogy Napoleon se tűrt ellenvéleményt s az örökös küzdelem, örökös izgalom folytán egyre nyersebb, egyre idegesebb, egyre zsarnokibb lett. Ezzel kapcsolatban áll, hogy Goethe a géniusz leglényegesebb bélyegét az erős akaratban, a jellemben látja: a tetterő=genialitas; s ha nagy tettekről beszél, caesari, napoleoni tettekre gondol, óriási tervek kivitelére, s nagy elégtétellel látta — ő, a ki férfiú után vágyódott — a démoni korzban mindazt megjelenni, a mi nagyot egy férfiú erélyétől és vakmerőségétől valaha csak álmodhatott.

II.

Goethe Napoleon első föllépéseinek nem sok figyelmet szentelt, Schillerrel való együttműködése s magas költői terveinek kivitele háttérbe szorította nála a politikát. A fiatal tábornok neve, Olaszországban véghez vitt esodás tetteinek híre szájról-szájra jár. Goethe nem vesz róla tudomást, csak azon a barbárságon jajdul fel Schillerrel együtt, hogy Bonaparte Olaszország műkineseit Párisba hurezol-

tatja; népek, nemzetek sorsával nem törődnek, de képek s szobrokért készek haragra gyúlni! Ez alkalomból, mint műkines-rablót, említi először Bonaparte nevét 1797. okt. 25-én. Jó időbe került, míg az első kedvezőtlen benyomások elmosódtak; a campo-formioi béke, egyiptomi s syriai hadjárat közönyösen hagyták. A konzulátus föllállítása őt, a rend és czélszerűség emberét, nagyobb megelégedettséggel töltötte el, mint az utolsó 10 év akármely politikai eseménye, de azért az első konzul iránti bizalmatlansága még mindig nem szűnt, egyfelől még mindig a jakobinust látta benne, s másfelől a forradalom keltette sok reménykedés meghiusulta után tartózkodóbbá vált. De Bonaparte évről-évre jobban bevált a forradalomtól felkavart rend helyreállítójának, fentartójának; nagyszerű békealkotások dicsőséggel övezték az új kormányrendszer homlokát s Goethe egyre nagyobb örömmel látja őt ebbeli minőségében. Egyénisége imponálni kezd neki; „gyönyörű, uralkodó jelenség“, rendkívüli férfiú, ki a világot vállalataival, tetteivel, szerencsésével bámulatba ejti, zavarba hozza. E rendkívüli jelenség immár az ő tekintetét is kötve tartja; emelkedését növekvő érdekléssel nézi.

A császárság felállítása semmi nagyobb hatást nem tett Goethe-re, a szent római-német birodalom összeomlását se nagyon sajnálta: „a ezitera eltört, nem lehet rajta segíteni“. Ez időtől kezdve a tartózkodás helyét föltétlen elismerés foglalja el Napoleon iránt: óriási egyénisége lebilineseli részvétét s a legteljesebb esodálkozásra indítja. S ezen nem változtatott Napoleon hódító politikája sem, mely legsúlyosabb csapásait éppen Németország ellen intézte. Ne feledjük, hogy Goethe ekkoriban már nem foglalkozott hivatásszerűleg politikával, előtte csak a *kultura* ügye volt döntő, ő nem törődik állami határokkal és történeti joggal, hanem sympathiájával mindig azon hatalom és azon rendszer pártján áll, a mely a kulturát illetőleg a legtöbb és legerősebb garantiát nyújtja. S e garantiákhoz tartozott: értelem, erő, rend, nyugalom, biztonság. Ő a *patriotismust* túlélte dolognak tartotta, a faj- és nemzetiségi gyűlöletet pedig egyenesen megvetette, mint a *kultura* leggonoszabb ellenségét. Ő a németeket, mint *egyéneket* s nem mint *nemze'et* szerette; hogy belátható időben ily nemzetté tömörüljenek, nem hitte, ellenben az individualismusban kiváló erőt látott az ellenállásra és fenmaradásra. Németország egysége akkor még egyáltalában

nem is jött szóba. Ha a napoleoni alakulás nem gátolja a kultúra további virágzását, akkor bátran meg lehet vele lenni! Ha ezekhez hozzávésszük, hogy a poroszok iránt meglehetősen erős ellen-szenyvel viseltetett, akkor nem igen fogunk a jenai napok (1806 okt. 14.) utáni magaviseletén esodálkozni; ő a Napoleon diadalát előre biztosnak vette.

Napoleon kimélettel bánt a szász herczegségekkel, a mit a német művészet iránt való hódolatnak is lehetett magyarázni. E kiméletért, sőt megtisztelésért Goethe hálás akart lenni s mindent óhajtott megtenni, „hogy az, kinek kezében sorsunk fekszik, azt a tiszteletet, melyre őt magasabb szellemi túlsúlyunkkal kényszerítettük, el ne veszítse“. Törekvése oda irányult, hogy ezt a kulturát, melyben Németország egyedül tűnt föl nagynak és tiszteletreméltónak, a kevély győzővel szemben fennen lobogtassák! Az új helyzetbe könnyen beletalálta magát; ez személyileg reá és törekvéseire éppen nem volt nyomasztó, az egészre vonatkozólag pedig megváltoztathatatlanak tűnt föl, mint a sors végzete. A háború különös poezise az óvilágra emlékeztető hőisével őt is magával ragadta, nemcsak elmékedései, hanem természeti alkata is a diadalmas hadsereg és diesőség koszorúzta vezére felé vonzották. Érdeklél bonczolgatja Napoleon vezéri, uralkodói nagyságát s buzgón védi az ósárlók ellenében. Ős eredetiségét, józan értelmét, nagyszerű tetterejét minden tudományosságnál magasabbra becsülte s kiesinyeseknek találta az ellene e miatt emelt kifogásokat. A lángelméé, a tetterőé a világ! A mi a Németország, mint egész, elveszte fölötti kesergéseket illeti, azok nem egyebek üres phrasisnál, „ezt az egészet Németországon soha életében egy ember se látta, még kevésbbé törődött vele“. A művelődésileg mindig nagyra tartott francziákkal való eleven és termékeny érintkezéstől a német szellemi élet erősödését remélte.

1808. okt. 2-án, Erfurtban, midőn Napoleon kihallgatáson fogadta, állottak egymással szemben. Nevezetes és érdekes pillanat volt, midőn a kor két legnagyobb férfija egymással beszélgetett; az erő és tett óriása a költészet és művészet fölcent papjával! A képzelet magas szárnyalása mindkettőben kiváló egészséges értelemmel párosult, de míg az egyik mérték és nyugalom után törekedett, a böles korlátozásban kereste és találta föl az eszményt, a másik

szüntelen kitörésekben emészté erejét. Értették egymást s örültek egymásnak! *Voilà un homme* — ime egy valódi ember! — ez a Napoleon benyomása Goethe felől. Ha nem fogta is föl egész királyi nagyságát, de Wertherjéért rajongott s Németország legnagyobb költőjéről bizonyára csak tisztelettel hallott beszélni, s a mi a legfőbb, maga Goethe a legnagyobb mértékben képes volt benne maga iránt tiszteletet kelteni. A ki a német fejedelmekkel szolgamódra bánt, a belső érték, a férfiú nagyság elismerése nélkül nem tanúsíthatott volna kiváló figyelmet, megbecsülést Goethe iránt! De nem is állott ő oly idegenül az irodalommal szemben, — Werherről, s a francia tragédiáról, színpadról tett bíráló megjegyzései bizonyítják, hogy volt érzelme az irodalom iránt s fogyatékos előképzettsége ellenére bámúlatos intuitióval találta el a helyes irányt. Goethe legszebb napjai közé számította e napot skésőbb is mindig örömmel emlékezett reá; nem a fejedelmi fény büvölte őt el, hisz' volt elég alkalmá uralkodókkal találkozni s kegyeikben részesülni; ő a tettek esodaszerű hőjét ünnepelte benne, a kit már régen ismert, régen bámult s most, az irodalmi kérdésekben észlelt váratlan tájékozottsága folytán, még jobban becsült. Hogy a személye iránt tanúsított kitüntető figyelem ezt a bámúlatot, ezt a becsülést csak növelte, szinte az elragadtatásig fokozta, az egészen természetes. Napoleont olyanak találta, a milyennek várta, a milyen képzetet róla a leírások után magának alkotott: „látszott, hogy ő volt“!

Másodszor Weimarban, az udvari bálor¹ találkoztak (okt. 6.) s Napoleon ott is sokat beszélgetett a költővel; ekkor ajánlotta neki, hogy Caesar haláláról kellene tragédiát írnia, de emelkedettebb szellemben, mint Voltaire „Mort de César“-ja: úgy tüntetni föl őt, mint a genialitas ellen támadó középszerűségek irigységének áldozatát. Meghívta Goethét, hogy kísérje el őt Párisba. Az ajánlat szöveget ütött a Goethe fejébe, — régóta vágyakozottmár Páris felé, barátjai

¹ Könyvünk az utóbbi találkozást nem említi, pedig ha kétségbevonhatatlan adatok nem tanuskodnának is mellette, akkor is alig volna valószínű, hogy Napoleon, ki itt Wielanddal másfél óráig beszélgetett, Goethét ne látta s vele ne beszélt volna. Lásd: *Lewes*, Goethe élete, ford. Szász Károly, II. kötet, 381 lap; *Richard M. Mayer*, Goethe, Berlin, 1895. S. 384; *Deutsche Litteraturzeitung*, 1901. S. 428—29.

voltak ottan, a szellemi érintkezés a két nagy kulturnemzet közt sohase volt olyan eleven, mint ez időtájban, s Páris nemcsak politikai, hanem egyúttal művészeti és irodalmi központja is volt a világnak. Goethe komolyan gondolkozni kezdett a Párisba költözködés felől, tudakozódott a párisi életmód s viszonyok felől, de aztán lemondott a gondolatról. Talán belátta, hogy vén fát nem lehet oly könnyen átültetni s hogy „szívet cseréljen az, a ki hazát cserél!”

Pár nappal e találkozás után Napoleon a *becsületrend lovagjává* nevezte ki Goethét. Hogy a költő mily nagy megtiszteltetésnek vette e kinevezést, mutatja a rend nagykanzellárjához, Lacépédhez intézett köszönő levele (nov. 12.), mely az ő Napoleon kultuszának úgyszólván egész mivoltát és történetét magában foglalja. „Mióta, úgymond, a császár nagyszerű tetteivel bámulatba ejtette a világot, indíttatva éreztem magamat, hogy nyiltan bevalljam azt a mély hódolatot, melyet bennem nagy tulajdonságai keltettek. Most, hogy ő Felsége e rendjével kegyeskedik engem kitüntetni, nagyon boldognak érzem magam, hogy kötelességből és hálából folytassam azt, a mit az érzés ösztönzésére kezdetem stb.“ Soha semmi fejedelmi kitüntetést nem becsült oly magasra, mint e rendjelt, ez élete végéig megtartá előtte becsét. XVIII. Lajos a becsületrend *tisztjévé* nevezte ki, de az hidegen hagyta, ügyet se vetett rá, éppoly kevésre becsülte a nemesi oklevelet is; ő nem a fejedelmi kegynek örült, bár mint udvari légkörben élő embertől ezt se lehetne rossz néven venni, hanem a lángeszű, szelleme erejével a világ fölött uralkodó hőstől jövő megbecsülésnek.

Az erfurti kongresszus szentesítette, állandósította Goethe bámulatát Napoleon iránt. Midőn a következő évben Ausztria föltámadt Napoleon ellen s a német patrioták vérmes reményekkel telének el, Goethe bizalma egy perczig se rendült meg, ő szilárdan hitt császárában s Napoleon beváltotta a beléje helyezett bizalmat. Hogy Goethe csak jót várt a német kultura ügyére Napoleontól, bizonyítja az az öröm, melylyel Napoleonnak az írói tulajdonjog védelmére tett intézkedését fogadja (1810 nov. 25). Ő nem rosszalta Napoleon hódító politikáját, bár a schweiziak és hollandusok iránt érzett rokonszenvénel fogva ezekkel szemben nem helyeselte azt. Hőse iránti tisztelete s bámulata csak 1812-ben ihlette meg lantját

a *Mária Lujzához* intézett költeményében. Ő a francia császárnéval egyidejűleg fürdőzött Karlsbadban s így inkább udvariassági tekintetek, mint belső ösztön indították őt e költemény írására; de ha ez volt is az indító ok: a lényeg, az szívéből folyt, a mit Napoleonról írt, azt már nem az udvariasság sugalta, azt ő valóban érezte. Egy német író, *Scherr* azt mondja e költeményről, hogy „gyönyörű szép stanzák, melyekben a német nemzet ősellenségének istenítése tetőpontra hág“. Tényleg benne Goethe föltétlen bizalmát fejezi ki a napoleoni uralom áldásos volta iránt s egyúttal teljes elismerését a császár egész hódító politikája iránt.

Moszkva égésének híre semmi részvétet nem kelt a költőben: ő az oroszokat barbároknak, a nyugateuropai kultúra legveszélyesebb ellenségeinek tartotta. Az oroszországi katasztrófából visszatérő császár, midőn a szász-weimari herezegésen átfutott, tudakozódott Goethe felől s üdvözetét küldé neki. Midőn összeomlani készült fölötte a világ, midőn kín és gond tépte keblét, ő üdvözli a költőt, — hát nincs ebben költészet?

Az 1813-iki szabadságharcz, a nemzeti szenvedélyek izzó föllángolása alatt Goethe a régi maradt, a régi Napoleon iránti kultuszában, a régi a hazafiságról vallott meggyőződésében; sem a harezias lelkesedés tartósságában, sem a német-orosz szövetségben nem tudott bízni; már láttuk, ő inkább egyes kiváló személyiségektől várt nagyot, nem a néptömegetől. Persze e fölfogásában csalódott, mert a porosz népfölkelés áldozatkészsége, harezai bátorsága esodákat művelt; Napoleont illetőleg is csalódott, mert ő már nem volt a régi, — egyes genialis intézkedései még a régire mutattak, de pihenést nem ismerő, rettenetes energiája erősen csökkent, biztos tekintete, fölfogása is többször eserben hagyta. „Hogyan gyűlölhettem volna, úgymond Goethe, Napoleont és a francziákat, kik a föld legműveltebb nemzetei közé tartoznak s kiknek saját műveltségem oly nagy részét köszönhetem“! Politikailag azokkal tartott, kik a napoleoni Németországban látták a jövő nemzeti állam magvát, s ilyenek a művelt németek közt nagy számmal voltak. Kik főgnak diadalmaskodni, ha a francziák elbuknak? az oroszok! s Goethe erősen félt az oroszoktól! százszor inkább a francziák, mint a kozákok! Hogy kelet barbárjai örököljék a napoleoni világuralmat, ezt súlyos csapásnak tekintette a kulturára. Hogy mint humánus ember és

nagy költő, ki az igazi művészet érdekeit teljes erejével védeni törekedett, nem helyeselhetette a Napoleon ellen megindult gyalázkodó, igen gyakran minden emberiességről megfélekedező politikai költészetet, — az megint természetes!

Bizalmát a lipcei esata se tudta megtörni, s midőn végre el kellett ismernie a szövetségesek diadalát, ezt hidegen s fanyar képpel tette. Az 1814. évi hadjárat, bár bizonynyal érdekelte, külsőleg nyugodtan hagyta, az alatt kelet berkeiben font koszorút. Hősének elbukása mit sem változtatott meggyőződésén; híu maradt magához, nem esatlakozott a gyűlölködők, a holt oroszánt rugdalók seregéhez, mégha magánosan maradt is ebben. Valóban, a legnagyobb halottat jó ideig csak a legnagyobb élő tisztelte! Mig Bécsben a kongresszus lakmározott az örökség fölött, Goethe Wiesbadenben feltűzte a becsületrend szalagját. Ha az Elbáról való visszatérésben, bár annak komolyságát elismerte, nem nagyon bizott is, mert már béke után áhítózott, de Szent-Ilona szigete s a lelészolt Prometheus ismét mélyen hatott lelkére; s midőn látnia kellett, hogy a nép Napoleon leverésével nem szabadult meg zsarnokától, hanem csak zsarnokot eserélt s a reactio Németországban évről-évre elbizakodottabbá, a szertehúzás erősebbé lett: még jobban bántotta őt a Napoleon ellen szórt szidalmazás. Koporsójára *Manzoni* „Május 5-ike“ című ódájának művészi fordítását tette le koszorú gyanánt.

III.

Érdeklődése, rokonszenve, bámulata az elbukott s meghalt császár iránt egész haláláig tartott, lehet mondani, hogy 1815 után még elevenebb volt, mint azelőtt, a mi mutatja, hogy e hódolatban a politika csak alárendelt szerepet játszott. Fényes bizonyosság erre *Eckermann* nal folytatott *beszélgetése*, melyben lépten-nyomon találkozzunk Napoleon nevével, sokszor egész hosszú méltatást kapunk jelleméről, tehetségéről. Itt lelke teljes közvetlenségében, valódiságában, melegségében nyilatkozik meg s az igazi Goethét látjuk, minden fész, minden homályosság, minden szépítés nélkül. Klasszikus művei mellett e beszélgetések legszebb irodalmi emlékei a nagy költőnek, okvetetlenül jobbek, mint ugyanekkor írt s kiadott művei. Egyre visszatér bennök Napoleonra, néha egész estén róla beszél; mindent elolvas, a mit kortársai róla írnak, de ítélete nem változik,

hőse a legkeményebb kritikák után se lesz kisebb, sőt inkább csak nő, a mint igazságban gyarapszik. Kevésbé az államférfi s annak politikai rendszere érdekl, mint a rendkívüli ember, a pszichológiailag fölötté sajtyszerű és érdekes ember-démon. Bámulja biztos fölfogását, határozott föllépését, állandó lélekjelenlétét; lelke mindig világos s eltökélt volt, fölruházva minden órában a kellő energiával, hogy azt, a mit előnyösnek és szükségesnek látott, azonnal meg is valósítsa. Mint egy félisten, úgy haladt esatáról-esatára, diadalról diadalra. Róla el lehet mondani, hogy folytonos *benső megvilágítás* állapotában volt, s azért sorsa oly ragyogó, minőt a világ még előtte nem látott s talán utána se fog látni. Igen, igen, — *das war ein Kerl!* Majd összehasonlítja a világ legnagyobb lángelmeivel: Mozarttal, Phidiasszal, Raphaellel, Lutherrel, Lessinggel, Humboldttal, II. Frigyessel, Péter czárral s önmagával. Mi egyéb, a lángész mint/teremtő erő? s a tettek productivitása olykor még magasabban állhat, mint a költői vagy művészi alkotó erő. Goethe rokonnak érezte magát Napoleonnal, mindketten genialis természetek voltak, s ez az ösztönszerű érzés vezette őt Napoleonhoz s Napoleont ő hozzá. De nemesak a lángész volt bennök közös: bizonyos *művészi rátermettséget* se lehet Napoleontól elvitatni. *Taine*, Napoleon egyik legjobb ismerője s legszigorúbb bírálója kimondja, hogy „a constructiv képzelőerő legerősebb képessége Napoleonnak; ő Dante és Michel Angelo testvére, képmásuk álmainak tüze, éles körvonalai s belső logikája révén; géniusza ugyanoly alakú és szerkezetű; ő egyike az olasz renaissance három souverain szellemének!“ Legnagyobbyszerű tetteit ifjú korában vitte véghez, — „szerelmi dalaimat s Wërtheremet én se írtam meg másodszor!“ teszi hozzá Goethe; „igen, igen, fiataloknak kell lennünk, hogy nagy tetteket vihessünk véghez!“ Napoleon betöltötte hivatását, kifejtette teljes személyiségét, tette-erejét, s így többé már nem volt itt mit keresnie, — mennie kellett!

Goethe csak nagyjában rajzolta meg Napoleon képét, főként azokat a vonásokat emelve ki benne, a melyek legjobban megragadták lelkét, a melyekben *rokonnak* érezte magát lényével. Itélete egészben helyes, sokban hasonlít a *Taine* rajzolta arcképhez, csak egy nagy különbség van köztük: Goethe a negatív, gyarló erkölesileg elvetendő vonásokat mellőzte, — az érem egyik lapja hiányzik nála!

Tinódi Sebestyén címeres nemes levele.

Tinódi Sebestyén, a XVI. század hírneves lantosa élete története kevésbé ismeretes. Nem tudjuk hol született, azt sem, hol halt meg, jóformán csak annyit tudunk róla, hogy históriás énekeivel „aere perennius“ emléket emelt magának s a magyar vitézi életnek. Annál inkább érdekes minden új adat, mely élete történetére némi világot derít.

Egy ilyen nagyérdékű adalék került napfényre e nyár folyamán Marosvásárhelyt a pálosi Donáth család levelei között, özv. Csiszér Albertné tulajdonában: Tinódi Sebestyén eredeti, sajátkezű folyamodványa magyar nemességért és címérért — és Ferdinánd király nemesség és címér adományozó levele, melyben az ő magyar költészetét magasztaló szavak kíséretében ugyanazt a címet adományozza a hírneves lantosnak, melyet ő maga kért és folyamodványa mellé tollrajzban mellékel.

A címér ugyanaz, melynek képe Tinódi „Kroniká“-ja Kolozsvári 1554-iki kiadása végén látható s melyet onnan Beöthy Zsolt „A magyar irodalom története“ I. k. 230. lapján 1896-ban s Szilágyi Sándor „A magyar nemzet története“. V. k. 488. lapján 1897-ben kiadott. Ők még nem tudhatták, hogy ez a „Kronika záróképe“ tulajdonképen Tinódi nemesi címere s egyszerűen „Tinódi Sebestyén jelvénye“ címen közlik az érdekes — beszélő címért.

A címér valósággal „beszélő címér“, a mennyiben Tinódit, mint harcban megsebesült vitézt és mint lantost jelképezi. A címér ugyanis hosszában hasított (két mezőre osztott) paizsf ábrázol, melynek jobboldali vörös mezejében kardot a markolat felett tartó kar, baloldalt pedig kék mezőben lantot tartó kéz látható. Tinódi tudvalevőleg balkarján (talán kezén) megsebesült s ezt látszik jelképezni a meztelen kardot a *markolat felett* tartó kép s a másik

kép a *lantot* ábrázolja, a mivel ő országos hírnevet szerzett s a mivel a nemességet és címert is kiérdemelte.

A címeres nemes levél magasztaló szavakkal ad ennek kifejezést, midőn elmondja, hogy az isteni gondviselés különbözőkép osztja szét a halandók közt az ő adományait, némelyeket észszel, másokat karddal, sokakat művészettel enged kitűnni és nagyot alkotni. „Téged Sebestyén — úgymond a nemes levél — Isten, a természet alkotója azzal áldott meg, hogy az éneklés művészetével és a történeteknek *magyar nyelven* ékes versekbe foglalásával minden kortársaidat felűlmultad“.

A magyar historiás énekekért fordul tehát a királyi kegy ő felé, a ki „bár tisztességes és nem megvetendő szülőktől származott, de a kik a polgári sorsból nem emelkedtek ki és a nemesség fényére nem jutottak el“. Költői érdemeiért őt és érette fiait *Farkast, Sándort, Károlyt* és leányait *Margitot* s *Juditot* megneemesíti, adván nekik kegyének fényesebb jeléül a fennemlített, a nemes levélben körülírt címert, mely felett zárt sisak és azon ugyanolyan kardot a markolat felett tartó kar emelkedik.

A nemeslevélen a címér nincs kifestve, bár a szövegben a szokott forma szerint az áll, hogy „festő keze és művészete által van a címér rajta ábrázolva“. Ez tudvalevőleg igen sok címeres levélről hiányzik s csak a helye van meg, mint itten is, de a költéséges címér kifestés nélkül.

A címeres nemeslevél 1553 aug. 25-én kelt Bécsben. Egy évre rá 1554-ben Tinódi rányomatja Kolozsvárott „*Cronica*“-ja utolsó lapjára s a krónikát Ferdinánd királynak ajánlja, hogy háláját a kitüntetésért lerójjá. Lehet, hogy e kitüntetés adta meg az impulsust arra, hogy munkáit egy kötetbe összegyűjtve kiadja s azzal királynának és nemzetének kedveskedjék.

Nem érdektelen kérdés, hogy miként maradt a különben Kassán lakó s Erdélybe krónikája nyomtatása végett jött Tinódi nemeslevele Erdélyben? Nem lehetetlen, hogy ő maga is Erdélyben halt meg, mert, „Tinódinak ezután nyoma vész; haza ment-e, útközben, vagy otthon halt-e meg, nem tudjuk“. ¹ Lehetséges, hogy fia Sándor révén került ide, ki a lázadó Békés követé volt

¹ *Beöthy*: A magyar irodalom története. I. k. 214 l.

a portán s a szentpáli esata után a győztes Báthorynak kiadatván, Déván kivégeztetett. (Bethlen F. II. 386.)

Bár hogyan történt: örvendetes, hogy az érdekes nemeslevél napvilágra került s kívánatos volna, hogy az további megőrzés végett valamely nyilvános levéltárba helyeztetnék.

Sz. I.

I.

Tinódi Sebestyén folyamodványa I. Ferdinánd királyhoz magyar nemesség és czímer adományozásáért (1553. elején).

Sacratissima Regia Maiestas, ac Domine Domine mihi clementissime!

Suplico S. Maiestati Vestrae humillime, dignetur Maiestas Vestra S. haec armorum insignia unacum nobilitate mihi et universis haeredibus meis, inter caetera sua beneficia clementer conferre. Quod omni fidelitate Maiestati Vestrae semper ad finem usque vitae meae, pro parte mea virili reservare studebo.

Gratosum responsum exspecto a Sacratissima Maiestate Vestra.

V. S. M.:

humilis subditus:

Sabastianus Litteratus de Thynod.

Kívül: Supplicatio Sabasthiani Litterati de Thynod.

(Mellékelve egy czímer-rajz, mely azonos azzal, a mely a Tinódi „Croniká“-ja kolozsvári 1554. kiadványa végén látható s melyet Beöthy „A magyar irodalom története“ I. k. 230 l. és a Millenniumi Történet is közöl).

(Eredetije özv. Csizsér Albertné úrnő birtokában, Maros-Vásárhelyt.)

II.

Tinódi Sebestyén czímeres nemes levele, melyet I. Ferdinánd királytól nyert 1553. aug. 25-én.

(Nos) Ferdinandus Divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Boemiae, Dalmatiae, Croatiae, Selavoniae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque etc. Rex, semper Augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, marchio Moraviae, dux Luxemburgae, ac superioris et inferioris Silesiae, Virtembergae et Thekae etc., comes Habsburgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi, Goritiae, landtgravius Alsatae,

marchio Sacri Romani Imperii supra Anasum, Burgoviae, ac superioris et inferioris Lusatae, dominus Marchiae Sclauonicae, Portus Naonis et Salinarum etc. Tibi fideli nostro nobili *Sebastiano Literato de Thynod* salutem et gratiae nostrae incrementum. Libenter maiores nostros clarissimos principes his potissimum rebus imitamur, quae publice prosunt, quaeque ad virtutem et honores ac ideo merito pro se quisque enitatur, ut quam probatissimum, acceptissimumque principi suo exhibere se queat, unde demum laborum suorum digna praemia reportare possit. Ac prout Deus optimus maximus varie dona sua distribuere mortalibus solet, aliis quidem consilio, aliis armis, multis ingeniosa operum fabricatione, nonnullis vero ingenii dexteritate, vel in dicendo, vel in rebus praecelare gestis, aeternae memoriae prodendis, excellere dat, ut sic varie donis partitis societas humana rectius pulchriusque conservetur: Te vero *Sebastiane arte canendi, historiarumque lingua Hungarica in Rythmos eleganti compositione, author naturae Deus, reliquis tuae aetatis et conditionis hominibus praestare concesserit*, intelligamusque te honestis quidem et nequaquam poenitendis ortum parentibus, sed qui conditionem civilem egressi non sint, neque ad Nobilitatis lucem pervenerint; nolimus tibi, tuisque imitatoribus honorum stimulos deesse, imprimis uti meritis es, te, et propter te *Wolfgangum, Alexandrum, Carolum, Margaretham, et Judith* filios et filias tuas, ex ignobili statu eximimus, in verorumque Regni Hungariae Nobilium ordinem, et numerum regia nostra autoritate cooptamus, recipimus et aggregamus. Utque haec nostra in te benignitas illustrior, ac magis nota omnibus esse possit, haec Nobilitatis insignia tibi et per te soboli tuae praefatae, haeredibusque et posteritatibus vestris universis damus: in scuto dextra parte rubeo, sinistra vero ceruleo coloribus distincto, parte rubeo manum ceruleam hominis frameam nudam supra manubrium comprehensam, in cerulea vero parte scuti lutinam sive testudinem crocei coloris; scuto galea militaris diffusis laciniis ac variegatis imposita est, unde manus nudum gladium supra manubrium comprehensa eminent, quae admodum haec in capite praesentium literarum arte et manu pictoris, propriis et accomodatis coloribus sunt expressa. Annuentes et concedentes tibi *Sebastiano*, ac per te filiis et filiabus tuis praefatis, haeredibusque et posteritatibus vestris universis, ex nostra scientia certa et animo deliberato, ut tu, filiique tui, atque haeredes et posterius universi, praetaeta arma seu Nobilitatis insignia more aliorum Nobilium Regni nostri Hungariae armis utentium, a modo imposterum, ubique, in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis omnibus exercitiis nobilitaribus et militaribus, necnon sigillis, vexillis, cortinis, annulis, aulaeis, domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere Nobilitatis titulo, quo te, tuosque praenominatos filios et filias

ab universis et singulis, cuiuscunque conditionis, dignitatis, status et praeceminentiae homines existant, insignitos dici, nominari, teneri et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis honoribus, graeciis, privilegiis, indultis, libertatibus, praerogativis et (im)munitatibus, quibus caeteri veri Nobiles, milites et militares homines praefati Regni nostri Hungariae aut alii armis utentes, quomodolibet consuetudine vel jure usi sunt et gausi, uti, frui et gaudere possis et valeas, imo aggregamus, annumeramus, adscribimus, damus, annuimus et concedimus. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam has literas nostras secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, pendentis communitas, tibi praefato *Sebastiano*, tuisque haeredibus et posteris universis duximus dandas et concedendas.

Datum per manus reverendissimi in Christo patris domini Nicolai Olahi, archiepiscopi ecclesiae Strigoniensis, eiusdem loci comitis perpetui, primatis Hungariae, legati nati, summi et secretarii et cancellarii, compatris nostri syncere dilecti, in civitate nostra Vienna Austriae, vigesima quinta die Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, regnorum nostrorum Romani vigesimo tertio, aliorum vero vigesimo septimo.

Ferdinandus m. p.

Nicolaus Olahus

Archiepiscopus Strigoniensis mpr.

(Eredetiye özv. Csiszér Albertné úrnónél a pálosi Donáth család levelei között Marosvásárhelyt.)

Nagy Szabó Ferencz és a marosvásárhelyi szabó-czéh.

Nemsokára félszázada lesz annak, hogy Mikó Imre gr. Erd. Tört. Adatainak első kötetében a N. Szabó Ferencz krónikáját kiadta. A krónika alapján Mikó gr. megírta a N. Szabó Ferencz rövid életrajzát, s azóta csupán egyetlen adat került napfényre a krónikásról.¹

A most közlendő rövid feljegyzések sem mondanak sokat. Az író és a czéh viszonyát világítják meg; de egyszersmind képet adnak arról a környezetről és munkaköréről, a melyben élt. Egy-két helyen ellenőrizhetjük vagy kiegészíthetjük belőlük a krónikát, s megtudjuk, hogy a krónikás mikor halt meg.

N. Szabó Ferencz 1604. husvétjában lépett be a marosvásárhelyi szabó czéhbe. Inas éveit Vásárhelyen kezdte. Ő maga említi krónikájában, hogy az apja 1598-ban adta szabóságra Göcsi Szabó Mihályhoz,² s az már általánosan ismeretes, hogy 1599-ben Kolozsvárt a vén Palástos Istvánt szolgálta. Ha most a két évszámot összevetve azt tesszük fel, hogy N. Szabó Ferencz mindjárt 1598. elején került inasságra, akkor is Vásárhelyen legfőlebb másfél évet tölthetett ki. Már pedig akkor a czéhek országszerte megkivánták a három apród-esztendő; a kolozsvári szabók meg épen négy évet.³ Így tehát a krónikás 1599-i szabólegénysége csak úgy magyarázható meg, ha feltesszük, hogy az inaskodást már otthon, az apai háznál elkezdette és csak utolsó évét töltötte Göcsi Szabó Mihálynál. Ez annál valószínűbb, mert tudjuk, hogy 1588-ban kerül iskolába és még 1595. végén ott van.⁴ Ha 1596-ban kikerült onnan, akkor a Kolozsvárra menetelég épen három évet inaskodhatott s mint felszabadult legény léphetett ott a czéhbe.

Nem tudjuk, hogy Kolozsvárról mikor került haza; de az bizonyos, hogy 1601. első felében már Vásárhelyt van. A következő három év alatt hol otthon ül, hol Görgényben, Ilyefalván és

¹ Székely Oklir. VI. 216.

² Mikó Imre: Erd. Tört. Ad. N. Szabó F. krónikája I. 51.

³ Jakab E. Kolozsvár tört. II-III. köt. okl. tára 63 l.

⁴ Erd. T. a. I. 40 és 46.

Brassóban él, mint menekült. 1602-ben künn jár valamiért Magyarországon, de 1603-ban ismét otthon van, és tagja annak a városi küldöttségnek, a mely Székely Mózesnek és Bektes basának Nyárádtőhöz élést és ajándékokat szállított. Ugyanebben az évben vette feleségül Kolozsvárról Rózsás Erzsébetet, a kivel 1604. jan. 21 én ülte meg Vásárhelyen a lakodalmát. *Ma is áll a vásárhelyi várban az az épület, a melyben házassága első évében lakott.*¹

Ezután hamar belépett a szabó czéhbe. Husvét másodnapján adta meg a köszönő-poharat, s nem sokkal utána a mesterasztali vendégséget is. A czéhban legelőbb 1613-ban választják meg egyik dékánnak vagy bejáró mesternek. A következő évben Konstantinápolyban járt s mint látott-hallott embert, a czéh 1616-ban őt küldte Brassóba, hogy egy taraczkot öntessen.²

Több mint tíz év múlva, 1627-ben választják először czéh-mesterré, s ezt a tisztelet egymásután négy évig viselte. 1633-ban táblás czéh-mesterré lesz. A következő évben nem viselt tisztséget, de 1635-től 1639 ig, tehát egymásután ötször ismét táblásmester, s 1643-ban újra ugyanennek választják meg.³ Közben 1639-től 1641-ig görgényi udvarbíró volt s ez — a mint ismeretes — majdnem teljes vagyoni bukásába került. Czéh-mesterségén kívül 1658-ig ez volt utolsó jelentékeny közszerepe. Azután csendesesen, elvonulva, élt, s ez a magyarázata annak, hogy 1641-től 1653-ig feljegyzései csaknem mind magára, városára és környezetére vonatkoznak. A krónika hirtelen megszakítása adott alkalmat arra a feltevésre, hogy N. Szabó Ferencz az 1658. évi török-tatár pusztítások áldozatául esett. És ezt csak megerősítette az a néhány évvel ezelőtt felbukkant adat, hogy 1658. júliusában a krónikást a marosvásárhelyi vár egyik kapitányának választották meg. Bizonyos azonban, hogy halála nem a feltételezett időben és körülmények között történt, s egyáltalában minden jel arra mutat, hogy a városnak, illetőleg a várnak némely írótól 1658-ra helyezett feldúlása sem történt meg. Bizonyítékul elég lesz erre annyi, hogy épen a szabók bástyájában 1653. jun. 3-án számbavett 72 drb fegyver 1660. május 11-én, az új számbavételkor mind meg van, sőt gyarapodott. Továbbá ugyanesak a szabók kölesönkönyve szerint 1660-ban majdnem mind ugyanazok a zálogtárgyak szerepelnek, a melyek 1658.

¹ Ma katonai börtönnek használják.

² Ezt az útját ő maga leírja, s a számadáskönyvek is megemlítik. Mikó Imre gr. a krónika elé írott életrajzban 1618-ra teszi az útát, s tévedésből azt állítja, hogy ebben az évben N. Szabó F. a vár védelmében is részt vett. A várat meg sem támadták.

³ Összesen 11-szer volt czéh-mester, 1639-ről ő is említi a tisztségét a krónikájában, három évi czéh-mestersége pedig a m.-vásárhelyi szabó-czéh poharak felirataiból ismeretes. V. ö. Erd. M. 1899. 395—99. Szádeczky L.: A m.-vásárhelyi szabó czéhpoharakról.

előtt. Világos, hogy általános dűlás után egyik eset sem lehetett volna. N. Szabó Ferencz túlélte ezt az évet, s a rákövetkezőnek az elején halt meg. Halála pontos idejét a szabók czéhmaster tétel és táblajárás-könyvében találjuk,¹ a hol mesterek „beállítás szerint való registrumában“ az van a neve után írva, hogy „*obiit 1659 die 16 Januarii*“.

Eltemetéséről a szabók kiadás-könyvéből értesülünk. Minden valószínűség szerint az alá az „ormos koporsó-kő“ alá temették, a melylyel ő 1617-ben a mai ref. temetőt tulajdonképen megalapította. A síremléket azonban most hiában keressük. De meg van a krónikás öcsésének N. Szabó Istvánnak, meg a vejének, Konez Mártonnak és ezek közelében nagybátyjának, Borsos Tamásnak sírköve.² Valahol ezek körül kell hogy legyen a földbe sülyedve N. Szabó Ferencz családjának síremléke, a mely alatt nyughatik maga a krónikás is.

Czéhe számadás könyveinek minden reá vonatkozó adata évről-évre a következő:³

Anno Domini 1604. esztendőbeli táblajárás.

Kis karácson másodnapján választának 6 kglmek minket czéh-mesterségre az egész czéh akaratjában Markos Szabó Mihályt és Szabó Dávidot. Adtanak mi kezünkben czéh pénzt kész pénzt fl. 55 d. 15.

Táblajárás.

Markos Szabó Mihály táblás czéhmaster.

Szabó Dávid 2-dik czéhmaster.

Közli Szabó Péter. Szabó Máté. Szigyártó Szabó Péter. Csíki Szabó Mihály. Nagy Szabó János uram. Tömösvári Szabó György uram. Szabó Miklós. Incze Szabó István. Hudi Szabó György. Sarko Szabó István. Varsoczi Szabó János. *Szabó Ferencz*. Megyesfalvi Szabó János. Szabó Sámuel. Nro 16.⁴

Szabó Ferencz adott mesterasztalkor mi kezünkbe fl. 1.

Ugyanakkor adott viasz árát d. 10.

Item Husvét másodnapján Szabó Ferencz követé az mesterséget: pénzzel végezé el az uraimmal az köszönő pohárt. Adott mű kezünkbe fl. 12.

¹ 92/2 oldal.

² Az utóbbi felett szintén koporsó alakú emlék állott, s egy ideig a földbe volt sülyedve.

³ Az első a könyvek közül 1603-tól 1632-ig terjed. A kiadások és bevételek közösen vannak feljegyezve benne, de külön rovatokban. Ezt a könyvet I. számmal jelöljük. A másodikban tisztán kiadások vannak 1635-től 1799-ig. Ez a II. számú. A harmadik a bevételek könyve (III.) 1642—1799-ig, s a negyedik az 1647-től 1797-ig terjedő kölesön- és zálogkönyv (IV.). Rövidség kedvéért a lapszámokat mindenütt csak az évek végén jelöljük.

⁴ A táblajárások és czéhmaster tételek könyvéből.

Szabó Ferencz követte az mesterséget Husyét után másodnapján, kitűl restal fl. 12. Kezes érette Nagy Szabó János, Szabó Péter nagyobbik. — — — — —

Szabó Ferencz is pénzül végezte el; vagyon zálogba 2 pohár.

Szabó Ferencz mester (asztal) adásakor nem érték meg az ifjú mester borával ő kglmek. Toldottuk meg 58 ejtel bor árával, kinek adták ejtelét d. 10. Ki teszen in summa f. 5. d. 80.¹

1606.

1606. esztendőben lőnek az ifjú mesterért kezesek, tudniillik Szabó Istvánért Szabó Máthé, Szabó Ferencz.

Item Szabó Ferencz, hogy honn nem volt, mikor czéhmestert választottak, ő kglme adott én kezembe birságba d. 24.²

1607.

Ugyan Szabó Ferencznek adtunk egy ezüst pohárra fl. 7.³

1610.

Szabó Ferencz uram szolgálja jártatott táblát. Adott d. 25.

Item ugyan czéh pénze vagyon Szabó Ferencznél f. 5.

Vagyon Szabó Ferencznek zálogja egy kűs párta 6.

Item ő kglmek büntették az Megyesfalvi inasáért Szabó Pétert és Szabó Istvánt és Szabó Ferenczet és Megyesfalvi Szabó Jánost az inas szegődtetésért két-két vider borra. Azzal a borral meg nem érték ő kglmek, hanem hordattunk ugyan az város borából ahhoz Szabó Péter uramék ő kglk akaratjából 32 ejtelt, kinek az ára tött f. 1 d. 92.

Ugyan az napra költöttünk kenyérre, húsrá, halra, gyertyára, sajtra és egyre-másra az czéh pénzéből, ki tött f. 1 d. 10.⁴

1613.

Anno 1613. Ujokban választották esmét legények atyjává Szabó Péter uramat; melléje bejáró mesternek Szabó Ferenczet egész czéh akaratjából.

Szabó Ferencznek adtunk az czéh pénzéből f. 1. Solvit.⁵

1616.

Szabó Ferencz uramat az czéh akaratjából küldtük Brassóba az taraczk megcsináltatásának szegődségére. Akkoron küldtünk a taraczk csináló mesternek Szabó Ferencz uram által fl. 51.

Szabó Ferencznek adtunk, mikor Brassóba küldöttük, költségeire — 4 lóval voltak, az szekeresnek is — mind együtt fl. 4. d. 50.

50 sing vasat turuczkait vöttünk az taraczk vasalásához, kiért adtunk f. 17.

¹ I. 12, 14, 20. — ² I. 26. 28. — ³ I. 30. — ⁴ I. 59, 62, 64. — ⁵ I. 79.

Az szekeresnek, az ki a vasat bevitte Brassóba, adtunk egy ejtel bor árával együtt f. 1 d. 60.

Ismét úgy tetszék úgy ő kglmeknek, hogy Szabó Mártont be- küldjük Brassóban az taraczknak meglátására, hogy ha készül? Ad- tunk f. 1.

Minthogy az lövő szerszámhoz Brassóba beküldénk, az czéh pénze ki nem telék; adott Szabó Dávid uram az maga pénzéből az czéh pénzéhez f. 5.

Minthogy Szabó Ferencz uramtól küldtem vala ötven forintot az czéh pénzéből, hogy visszahozta, volt héja az ötven forintnak f. 19, kit magam pénzéből tettem le.¹

1622.

A 1622. szegődtették be Nagy Szabó János uram fiát Istókot, Sarkó Szabó István uramhoz 3 esztendőre szabó műnek tanulására. Szabó Ferencz és Szabó Miklós. Solvit.²

1626.

Ugyanakkor Szabó Ferencz uram bírságától maradt meg négy kupa bor, melyet mi kezünkbe adott, úgy mint d. 32.

Ugyanakkor hordottunk bort Szabó Ferencz uramtól 64 ejtel bort, kinek az árát adtuk meg az ifjú mester 3 vider bora árából, az melyen megkönyörgött volt. Az öt vidernek az árát Szabó Ferencz uramra magára hagytuk, mivel öt vider borba könyörgött volt meg ő kglme. Maradt meg 4 kupa, melyet introitusban irtunk. Kupáját adták 8 pénzen.³

1627.

Anno Domini 1627. Isten akaratjából választának ő kglmek az egész czéh minket, úgy mint Szabó Máté és Szabó Ferencz uramat, czéhmestereknek új esztendő másodnapján. Adtanak ő kglmek mi kezünkben letött garast in summa fl. 205 d. 5, öt pinzre tudván az garast. Jó pinzt peniglen dukát fl. 37 d. 60. Jó költőpinzt peniglen fl. 26 d. 51.

Ezek után egy pecsétet, privilegiummal együtt, több levelekkel. Viaszat peniglen huszonnégy darabot, valami morzsalékot.

Item másodnapján (kis-karácsony után) is parancsolták ő kglmek, hogy asztalt terítsünk, ő kglmeket jól tartsuk. Hordattunk bort Szabó Ferencz uramtól 78 ejtelt. Ennek is kupája volt d. 6, mely bornak az ára teszen f. 4. d. 68.

¹ I. 99, 100, 101. V. ö. N. Szabó F. krónikájával. Erd Tört. Ad. I. 123.

² I. 129. — ³ I. 165, 169. Az az idő, a melyre hivatkozás van a Szt. Gál nap előtti Hétfő. Ekkor adta meg a krónikás öcsese N. Szabó István is a mesterasztalt.

Táblajárás.

Szabó Máthé czéhmester	f. 1.	Szabó János Megyesfalvi	f. 1.
" György Miklósi	" "	" Ferencz uram czéhm.	" "
" István Kerekes	" "	" Péter uram bíró	" "
" Miklós Nyirő	" "	" Dávid uram	" "
" István Virágh	" "	" Mihály Csíki	" "
" György Hudi	" "	" István uram	" "
" Mihály uram	" "	" János Molnos	" "
" István bíró uram	" "	" János Konez	" "
" Sebestyén	" "	" Mihály Czákó	" "
" Lukács	" "	" István Vinceze	" "
" Tamás Bar(anyai)	" "	" András	" "
" Péter D(icső)-Sz.- M(ártoni)	" "		

Nro. 23.¹

1628.

Laus Deo semper 1628. Isten akaratjából ebben az 1628. esztendőben is választottanak 6 kglmek engem Szabó Mátét és Szabó Ferenczet Kis-Karácson másodnapján. Adtak mi kezünkben kész pénzt fl. 60 d. 34; jó dutkát fl. 37 d. 60. Ezek után egy pecsétet privilegiomokkal együtt. Három darab viasz és egy darab.

Item die 14 Januarii. Nagy Szabó Istvánhoz szegődték be inaságra Telegdi Mátyást 3 esztendeig az szabó műre. Szegődtető mesterek voltak Szabó Ferencz és Feteke István. Hoztak mi kezünkben mind az bor árába f. 3 d. 35.²

1629.

Ugyan ezen 1629. esztendőben Kis-Karácson másodnapján 6 kglmek közönséges akaratból választottak minket az böcsületes czéhnak gondviselésére, úgy mint engem Szabó Ferenczet és Sz.-Mártoni Szabó Péter uramat. Adtak mi kezünkben in paratis száztizenhárom forintot és negyvenkét pénzt garas pénzt; dutkát peniglen kétszázkét dutkát, az öte rosz. Viaszat viszontag negyvennégy darabot apróstól.

Ultimo die Aprilis szegődtették be Nagy Szabó Györgyhöz Nánási Máté fiát Istókot az szabó műnek tanulására három esztendeig. Szegődtető mesterek Szabó Ferencz uram és Csiki Szabó Mihály adtak mi kezünkben pénzt fl. 3 d. 3 stb.

13 mensis Maji szegődtették be az Csiszár Gálné asszonyom fiát Istókot az szabó műnek tanulására három esztendeig Szabó Györgyhöz Miklóséhoz. Szegődtető mesterek Szabó Ferencz uram és Konez János

¹ A czéhmestertételek és táblajárások könyvének 11/2 és 11/1. oldaláról és I. 176.

² A czéhmestertételek stb. kv. 11/2 és I. 181.

adtak mi kezünkben kész pénzt fl. 1 d. 75. Az bor ára f. 1 d. 28. Az viasz restal.¹

1630.

Anno Domini 1630. Ő kglmek az becsületes czéh helyben hagyák az czéh mestereket, engemet Nagy Szabó Ferenczet és Dicsőszentmártoni Szabó Pétert. Adtak kezünkben kész pénzt fl. 150. Dutka vagy on harminczhárom; öt ros az on küül.²

1632.

Koncz Mihály mesterasztaláért kezesek: Szabó Ferencz uram és Koncz János.

Item 21 mensis Novembris szegődtettünk egy inast Szabó Jakabhoz bergenyei fiat 3 esztendeig Istvánt. Szegődtető mesterek Szabó Ferencz uram és Kerekes Szabó István. Adtak mi kezünkben pénzt fl. 1 d. 75. Az két vider borért adtak fl. 1 d. 26.³

1633.

Az böcsületes czéh egyenlő akaratból választotta az czéhnek gondviselésére táblás-czéhmasternek Szabó Ferencz uramot és Csiki Szabó Mihály uramat.

A bücsületes czéh penig 6 kglmek kezében adott készpénzt fl. 272 d. 47., hét ezüst tallért, három aranyas pohárt, egy ezüstpecsétet, három cristály pohárt, egy hasadtot és egy csonkát. Körül-bé teszen öt cristály pohárt. Egy süveget és egy veres cordovány kapczát, privilegiomot táblával.⁴

1635.

Anno salutis 1635. Az böcsületes czéh egyenlő akaratból választának minket úgy mint czéh mestereket Szabó Ferencz uramat és Tordai Szabó Miklós uramat januáriusnak 3. napján. Adtanak mi kezünkben 6 kglmek készpénzt, úgymint fl. 257 d. 85. Item 4 ezüst pohár és egy pecsétnyomó, függő pecsétés privilegiommal együtt, item más egy kisebb privilegiommal együtt.⁵

1636.

Laus Deo semper. Anno D. 1636. Egyenlő akaratból 6 kglmek helybe hagyák az czéh mestereket, tudniillik Nagy Szabó Ferencz uramat és Tordai Szabó Miklós uramat. Adtanak 6 kglmek számvetés után mi kezünkben in paratis fl. 383. Öt ezüst aranyas pohár, egy ezüst pecsétnyomó, az czéhnek privilegiomi, czéhtáblájával együtt.⁶

¹ I. 188, 189, 196. — ² Czéh mest. t. etc. kv. 13/1. — ³ I. 232, 235. —

⁴ Czéh mest. stb kv. 16/1. — ⁵ Cz. m. t. kv. 18/1. — ⁶ Cz. m. t. 19/1.

1637.

Laus Deo semper. Anno 1637 die 3 Januarii. Ő kglmek az bücsületes marosvásárhelyi szabó-czéh ugymint Nagy Szabó Ferenczet és Nyírő Szabó Lukácsot választattanak czéhmestereknek. Táblás czéhmesternek Nagy Szabó Ferencz uramat, ifjú czéhmesternek Nyírő Szabó Lukács uramat. Az számvetés után adtanak 6 kglmek mi kezünkben pénzt, ugymint fl. 343 d. 31, id est háromszáznegyvenhárom forintot, harminczegy pénzt. Item öt ezüst poharakat és egy ezüst pecsétnyomót. Item két privilegiumokat.

Az bástyabeli res mobilesekről penig más inventarium vagon.

Az mely szakálllost Szabó Ferencz uramtól vöttünk, annak az vesszejéért adtunk d. 15.

1638.

L. D. s. Anno 1638. die 3 Januarii. Ő kglmek az bücsületes marosvásárhelyi szabó-czéh ugymint Nagy Szabó Ferencz uramat és Molnár Szabó Jánost választának czéhmesterekké az bücsületes czéhnak gondviselésére. Táblás czéhmesternek Nagy Szabó Ferencz uramat, ifjú czéhmesternek Molnár Szabó János uramat. Adtanak 6 kglmek mi kezünkben in paratis in summa fl. 450.

Item öt ezüst poharakat, egy ezüst pecsétnyomót privilegiumokkal együtt. ¹

1639.

L. D. s. Anno D. 1639 die 2-da Januarii. Ő kglmek az bücsületes marosvásárhelyi szabó-czéh választának minköt czéhmestereknek az bücsületes czéhnak igazgatására; táblás czéhmesternek Nagy Szabó Ferencz uramat, ifjú czéhmesternek Molnár Szabó János uramat. Adtanak 6 kglmek mi kezünkben in paratis pecuniis fl. 500, id est ötszáz magyar forintot. Item öt forintot. Summa facit fl. 505, ötszázöt forintot. ²

1642.

Die 25 Augusti adtunk Nagy Szabó Ferencz uramnak fl. 1, mint-nogy 6 kglme beadta volt az táblajárást.

30 die Novembris szegődtették be az Nagy Szabó Ferencz uram fiát János deákot az szabó minek tanulására ugyan magához. Az szegődtető mesterek voltak nagyobbik czéhmester uram Molnár Szabó János és Nyírő Szabó Miklós uram ifjabbik czéhmester uram. Adtanak mi kezünkben két font viaszat. ³

1643.

Anno 1643 die 3 Januarii. — Ő kglmek az bücsületes szabó-czéh egyenlő akarattól választának minket czéhmestereknek, ugymint

¹ Cz. m. t. 21/1. — ² Cz. m. t. 23/1. — ³ II. 31 és III. 9.

Nagy Szabó Ferenczet táblás mesternek, Virágh Szabó Istvánt ifjú czéhmasternek az b. czéh jövedelmének gondjaviselésére. Adtanak 6 kglmek az mi kezünkben készpénzt, ugymint hétszázkilenczvennyolcz forintot és nyolczvankét pénzt. Id est fl. 798 d. 82. Item öt esüst poharokat, aranyasokat; egy pecsétnyomót, privilegiomokkal együtt. ¹

1644.

Úrnap után való kedden adott mi kezünkben Nagy Szabó Ferencz uram Czakó István dékányságáért — mivel hogy a zsoldra kellestett menni Nagy Szabó Ferencz uramért — négy forintot f. 4.

1645.

Bort hordattunk azon napon ² Nagy Szabó Ferencz uramtól ötvenkilencz ejtelt. Ejteltét adták tíz pénzen, melynek az ára teszen öt forintot, kilenczven pénzt. f. 5. d. 90. ³

1646.

Nagy Szabó Ferencz uram adott mi kezünkben birságot egy veder bor árát d. 96. ⁴

1647.

Anno Domini 1647. die 1 Januarii. Az kiknél az böcsületes szabó-czéh pénze künn maradt restantiára, így következnek:

(A sorban a 19. helyen): Nagy Szabó Ferencz uramnál maradt interesre ötven forint fl. 50. ⁵

1648.

Anno Domini 1648, die 16 Januarii. Az böcsületes czéh akaratjából az kiknek pénzt adtunk zálagokra, nevek így következnek:

(A 8. helyen): Nagy Szabó Ferencznek adtunk interesre az czéh pénzéből ötven forintot fl. 50.

Hozott interest fl. 5.

Die 2 Junii adtunk az muskétáktól az tisztitáson kívül, az kinek mi héja volt, az ki nem restelletta maga meg tisztította:

Nagy Szabó Ferencz uramnak adtunk d. 20. ⁶

1649.

Anno Domini 1649 5 die Januarii az böcsületes czéh akaratjából az kiknek pénzt adtunk zálagra így következnek az nevek:

(A 14. helyen): Berei Szabó Mátyásnak adtunk az czéh pénzéből az Szabó Ferencz uram részével együtt — az Szabó Ferencz uram része fl. 9, az maga része f. 6 d. 20. az mely teszen mind együtt f. 15 d. 20. ⁷

¹ Cz. m. t. kv. 28/1. — ² Jan. 2. — ³ II. 58. — ⁴ III 24. — ⁵ IV. 4. V. 6. Erd. T. A. I. 151 l. — ⁶ IV. 10. és II. 74. — ⁷ IV. 17.

1650

Anno Domini 1650. die 5 Januarii. Virágh Szabó Istvánnak czéhmaster uramnak adtunk az czéh pénzből interesre az Nagy Szabó Ferencz uram részit fl. 10. (Solvit.)

Eodem die ¹ Nagy Szabó Ferencz uram adott birságpénzt mi kezünkben d. 64.

Eodem die ² Nagy Szabó Ferencz uram adott birságpénzt mi kezünkben d. 10. ³

1651.

(Az 1651. jan. 2.-i pénzkiosztáskor): Baranyai Szabó Tamásnak adtunk az czéh pénzből intereset az Szabó Ferencz uram részével együtt. fl. 23. ⁴

1654.

Item die 22 Martii Nagy Szabó Ferencz uram hogy temetésen nem volt és ez jégrakásban is az ő kglme szolgálja miatt megtréfálódott, adott ő kglme kezünkbe d. 27. ⁵

1655.

Item die 18 Martii adtunk az kolozsvári könyvkötőnek Szabó Ferencz uram akaratiából fl. 3. ⁶

1656.

Item Nagy Szabó Ferencz uram adott birságpénzt mi kezünkben d. 32. ⁷

1657.

Item die 2. Decembris hozott mi kezünkben Nagy Szabó Ferencz uram birságban pénzt. ⁸

1658.

Item die 15 Maji Nagy Szabó Ferencz uram hozott mi kezünkben birságpénzt f. 1. d. 12. ⁹

1659.

Item die 19. Januarii Nagy Szabó Ferencz uramat eltemetvén, ő kglmek egész czéhül együtt lévén az temetésen, estvére gyűlvén ő kglmek az czéhmaster uram házához, ő kglmeknek gazdálkodtak az keservesek, de avval meg nem értük. Hordattunk bort Borbély Balázstól kup. 10 ; kupáját adták d. 20 f. 2. Gyümölcsöt, gyortyát vöttünk d. 6.

Item die 11 Junii Nagy Szabó Ferenczné asszonyom hozott mi kezünkbe az jégverem csinálásban az b. czéh végzése szerint f. 1. ¹⁰

¹ Junius 21. — ² Decz. 3. — ³ III. 52, 54 és IV. 26. — ⁴ IV. 32. — ⁵ III. 76. — ⁶ II. 107. — ⁷ III. febr. 27 és ápr. 9 között. — ⁸ III. 96. — ⁹ III. 100. Ebben az évben a pénzfelosztáskor is kap 23 frtot. — ¹⁰ II. 164 és III. 104.

IRODALMI SZEMLE.

A nemzeti királyság eszméjének kialakulása.

Irta: *Krenner Miklós*. Arad. 1901. Rethy Lipót és Fia nyomása. 8°. 258 l.

A XIX. század történetírásának egyik célja többek között azon erkölcsi rugóknak megtalálása, melyek az emberi szellemet mindenkor mozgatták, a tudományt, művészetet és társadalmat előbbrevitték, s új irányokat jelöltek ki a haladás számára. A kutató ész a természet-tudományokban sikerrel használt induktív és deduktív módszer tanulságait alkalmazni kezdé az erkölcsi tudományokra is, hogy a szellemi fejlődés minden ágában bizonyos rendszereket állapíthasson meg, melyek világot derítsenek az ok és az okozat közt levő szoros és szerves összefüggésekre, s hogy törvényeket alkosson a társadalmak, világnézetek, böleseleti problémák, művészi termékek keletkezésére, hatására nézve. Így emelkedett a kritika és a történetírás igazi művészi magaslatra, miután a böleselettel karöltve haladt a tények okainak megismerése és megértése.

Ennek a célnak megvalósítását tűzte ki maga elé Krenner könyve, mely hazánk történelmének egyik legtanulmányosabb, de részleteiben talán legkevésbé ismertettett fejezetét: a nemzeti királyság eszméjének kialakulását öleli fel.

Művét böleseleti elmélkedéssel kezdi; az emberről, az eszméről és a történeti végzetről. A szerző fatalista; szerinte az embert ösztönei hajtják, melyek az emberi determináció kifejezői; szabadakarat „nincsen, nem volt és soha sem is lesz“. Természetes, hogy e nézet csak filozófiai álláspont, melyhez sok szó férhet. Itt adja a történelem definícióját is, mely „nem az emberek szabad akaratából folyó jelenségek láncolata, hanem eszmék összetétele és küzdelme, megnyilatkoztatva egyszerűbb és finomabb ösztönrendszerű emberek munkájában“. Szóval: művészet és böleselet!

Ezen, figyelemre méltó gondolatokban és észrevételekben bővelkedő, bár, mint a tétellel nem szervesen összefüggő, tehát kissé terjedelmes bevezetés után, áttér a nemzeti királyság eszméje kialakulásának részletes történetére, mely szerinte csak a Hunyadiak korában emelkedett ki önállóan, de első nyomát már az Árpádok korában találják.

De mit is értünk ez eszme alatt? Krenner szerint: a magyar államot fenntartó népnek azt a törekvését, mely idegen vérből származó király helyett magyar származású jelöltet, későbbi idők kifejezésével élve, a magyar szent korona valamelyik tagját (*membrum sacrae coronae*) akarta az államszerep képviselétével megbízni, illetve az állam szuverenitás részévé tenni. A nemzeti királyság eszméje már első kipattanásakor is őrtálló volt a nemzeti egészség felett, gátat emelt a nyugati és a bizanci cezarizmusnak, pontosan körülírta a latin és görög egyház, a germán-román és a szláv nyelv területét, megvédte a nyugati művelődést a keleti erő ellenében. Első nagyobb változása az volt, hogy meggyarapította erejét a kereszténységgel, de csak az Aba Sámueltól a Szent István-fele reform nemzetietlen vonásai ellen támasztott forradalom után, I. Endre trónra jutása idejében, midőn e kettő között megtörtént a szerencsés összeolvadás. Kezdetét tehát Aba-Sámuel idejére kell tenni.

Krenner e rész után újra ír egy bevezetés-félét és előadja az emberi társadalom és vallás kialakulását s fejlődését, legtöbbször összefüggésbe hozva a magyarsággal, kimutatva főleg az idegen hatásokat. Itt csak az a megjegyzésünk, hogy nem lehet *ex cathedra* hangoztatni a kabar-székely *continuitást*. A székely-kérdés még nyílt kérdés! Áttér ezután Géza és István politikájának részletes fejtegetésére, s így a kereszténység megalapításának körülményeire; említést tesz a chiliasmusról s a clugny-i szellem elterjedése következtében beálló aszkezisről. Ebben, s nem a szerzőtől felemlített okban: az általános félelemben a földnek régi jóslatok szerint való megsemmisülése miatt az ezredik évben, s az örök élet bekövetkezésében, — kell keresnünk a felpeszsdült vallási életet, mert efféle jóslatról s így általános félelemről semmi egykorú tudósításunk nincsen; ez a nézet csak Baronius egyéb-ként téves közlése alapján terjedt el a történetírásban, mint azt legújabbban kimutatták. Hasonlóképen nem lehet III. Ottó betegét képzelgéseit II. Sylvester befolyásának tulajdonítani, ki nem a régi római birodalom, hanem csak a Nagy Károly-fele német-római császárság újból való felélesztésén, egyébiránt egy megvalósíthatatlan ábrándképen, fáradozott.

Bőven foglalkozik Krenner István politikájával; azt találja, hogy első királyunk a királyságot a nyugati szertartások átvételével valóságos egyházi szellemmel naturálta, mely a királyságot „*Dei gratia*” származtatja. Ez az egyházas felfogás azonban ellenkezett a magyar jogfejlődéssel, mely a királyi közhatalom alapjául szolgáló vezéri hatalmat egy közjogúvá vált magánjogi szerződésből származtatta. Idegenszerű volt a királyság birtokfelszabadító elmélete is, melynél fogva a birtok felszabadult s kiválóan a törzsi birtokból, mint szállás-, adomány-, s telepítési birtok alapjául szolgált a fejlődő feudalizmus egy nemének. Idegen, s mindenesetre bántó volt a magyarságra nézve a

rendszeres törvénykönyv is, mely miatt a régi nemzetgyűlések nem éledtek fel; az állandó letelepülésre való kényszerítés, a magánbirtokok kihatása a királytól elfoglalt országos területből; az ősi hadirendszernek felforgatása, a beözönlő lovagrend, az adók stb. mind reactiót keltettek. Már Istvánnak is küzdenie kellett ezek ellen, de csak futólagos sikert ért el; halála után pedig a nemzeti királyság forradalmi eszméje kiegyenlíteni igyekezett az ellentéteket az idegen szellemű államberendezés s a nemzeti jelleg s egyéniség között, mely először Péter bukásában nyilvánult. A nemzeti királyság eszméjének csírája a Péter uralkodása alatt újból feltámadt nemzetgyűlésen mutatkozott, mely Aba Sámuelet szemelte ki, s tette meg trónutódnak. Jellemének fogyatkozásai azonban magukban foglalták a tragikum magyát, a későbbi katasztrófa csíráját. A nemzeti királyság eszméjének első képviselője elbukott; vétkei nyomában kellett megtörténnie Péter reaktiválásának, hogy azután őt egy újabb mozgalom ismét elseperje. Helyet kellett adnia I. Endrének, kit a nemzeti királyság eszméje emelt fel, s a kit az államfentartás és államkiépítés eszméje vezetett tovább; uralkodásának eredménye mindenesetre a magyar lelkület egyöntetűsége s lelki békéjének helyreállása. Történelmünknek olyan mozzanatai ezek, melyek szellemét, okait s következményeit Krenner könyvében tanulságosan kifejtve és előadva találjuk.

Befejezésül a szerző hangoztatja a nemzeti királyság eszméjéből levonható tanulságokat, melyek közül az egyik az, hogy az alkalmazkodó magyar két örök formához nem tud hűtelen lenni: a politikai szabadsághoz és nemzeti sajátosságához; — a második pedig, hogy a magyarságnak állandó történeti hivatása van e földön, melytől sem ő el nem térhet, sem senki el nem térítheti.

Általában véve Krenner okos és tanulságos, s a magyar történelem egyik érdekes fejezetét új szempontból tárgyaló könyvét nyereségnek kell tekintenünk a hazai történetírásra, habár — szerény véleményünk szerint, — műve nem kifogástalanul rendszeres, és stílusa is ellaposodik a könyv vége felé. Csak a könyv kiállítására van még megjegyzésünk, melynek olvasását apró, szemrontó betűi nagyon megnehezítik. Érdeklődéssel várjuk a mű folytatását.

Lukinich Imre.

Tompa Mihály a költő-pap.

Életrajz Tompa Mihály arcképével és a rávonatkozó irodalom repertoriumával. Irta *S. Szabó József* debreczeni kollégiumi tanár. Budapest, 1901. Hornyánszky V. könyvnyomdája. 116 n. 8 r. lap. Ára 2 kor.

Tompa Mihály, az egyszerű hanvai kálvinista pap iránt se a magyar irodalom se a magyar társadalom nem róttá még le eléggé kegyeletes tartozását, sőt úgy tetszik, mintha némi kiesínylést, némi hidegséget tanúsítanának iránta. 33 éve, hogy a *Virágregék* költője,

a természet mély érzésű barátja meghalt, s ime máig se jelent meg méltó élet- és jellemrajza, mely életének adatait összegyűjtve, feltárná előttünk: ki és mi volt nekünk Tompa Mihály? s máig se örökítettük meg emlékét ércben vagy márványban, tanúságul és lelkesítésül a jövő idők számára. Történtek ugyan mind a kettőre vonatkozólag kísérletek: *Tolnai Lajos* megpróbálta Tompa írói arcképét megrajzolni, de miként regényeiben a valóság helyett csak torzképét nyújtja az életnek s mindent végigönt epéjével, — e tanulmányában se lehet az igazi Tompára ráismernünk. A mi a másikat illeti, a sárospataki kolégium ifjúsága 1896-ban felállította híres elődjének mellszobrát az iskolakert árnyas fái közt s Rimaszombat is régen készülődik nagynevű szülöttjét egy ércszoborral megtisztelni, — de Tompa, a honfű dalnoka, az elnyomatás éveiben a nemzet lelkének költőgetője, fájdalomainak elsíratója, reményeinek élesztgetője, a Petőfi és Arany barátja s költészetünk népies-nemzeti irányainak mellettök harmadik képviselője — ezeknél nagyobb és méltóbb áldozati tüzet érdemel!

De mintha változnának az idők, mintha kezdenék betelni a cosmopolita költészettel, a Zola és Ibsen-imádással, mintha újra visszatérnének az elhagyott oltárokhöz: a nemzeti istenek imádásához! Nem ezt mutatja-e Vörösmarty emlékezetének lelkes megünneplése. Eötvös K. „Balatoni utazása“-nak, Berczik „Himfi szerelmé“-nek és Herczeg „Ocskay Brigadéros“-ának páratlan sikere? Ha ez az irány erősödni fog, akkor Tompára is el fog következni a méltánylás kora, s akkor nemcsak a sárospataki diákok fogják összerakni filléreiket szobrára, hanem az egész magyar társadalom sietni fog emlékének megtiszteléséhez hozzájárulni!

E gondolatok közt s mint ez idők előfutárát a legmelegebben üdvözöljük Tompa M. föntidézett életrajzát. Írója a Tompa-tisztelők kicsiny gyülekezetének leglelkesebb papja, ki mint Gömörmegye fia, mint rimaszombati és pataki diák úgyszólván beleszületett a Tompa kultuszba; ki még mint pataki diák lelkes cikkekét írt a gömöri lapokba a Tompa szobor felállítása érdekében s a szájától megvont fillérekkel hordta össze, gömöri tanulótársaival együtt e szobor első alapját, bizva a mustármag megnövekedésében; ki mint gömöri pap és tanár áhitattal járt Tompa életének és működésének egykori színhelyén s fogékony lélekkel hallgatta és gyűjtögette a rávonatkozó adatokat, ezek iránt Tompa minden barátját, ismerősét kikérdezte, s az irodalom mezején is felkutatott minden nyomót, a mely Tompához vezetett; ki T. hátrahagyott egyházi dolgozatait is kiadta s egész sereg kisebb-nagyobb cikkelyben ismertette Tompa életének egyes részleteit, fejtegette költeményeinek egyes vonatkozásait. Ily fogékony kebellet s ily előkészületek után, nem természetes-e, hogy hivatást érzett Tompa életének megírására?

Műve, mint czíme is mutatja, első sorban életrajz. Miként a Kisfaludy-társaság Petőfinek első sorban hiteles életadatait óhajtotta

összeszedni, hogy ezek aztán biztos alapúl szolgáljanak műveinek kritikai méltatásához, S. Szabó József is Tompánál főként e feladatot: az életadatok összegyűjtését tűzte maga elé. Eddig az irodalom barátai úgyszólván csak arra az életrajzra voltak utalva, a mely Tompa összes költeményei előtt 39 lapon Szász Károly tollából megjelent s a mely Tompa életének természetszerűleg csak főbb pontjait érinthette. S. Szabó teljes képet rajzol Tompáról; ismerteti gyermekkorát, diákéveit, irodalmi szárnypróbálgatásait, pesti élményeit, — s aztán bejei, keleméri és hanvai papságát, évekig tartó betegeskedésének egyes phasisait, hosszas halálküzdelmét. Még azok is, kik szívesen társalkodnak Tompa költeményeivel, kik szívesen olvassák a róla itt-ott megjelent közleményeket, sok új adatot, felvilágosítást fognak találni ebben az életrajzban, sok költeményének fogják megtalálni nyitját, értelmét. Nem mondjuk, hogy ez adatok más szinben tüntetik talán fel költönket, mint a hogy eddig ismertük; nem, csak közelebb hozzák őt hozzánk, csak inkább feltárják előttünk lelkét! Látjuk, hogy s mint élt, minek örült, miért rajongott, mivel szeretett foglalkozni; látjuk őt különösen, mint papot, a papi teendők minden ágazatában, mint egyházi beszéd-író, mint előadó szónokot, látjuk hívei közt s a papi tanácskozásokban; aztán látjuk családjá körében, feleségéhez s gyermekéhez való viszonyában, látjuk barátaival való összeköttetésében. Látjuk, mikor milyen irodalmi tervek foglalkoztatják; mily lelki hatások alatt írta egyik-másik nevezetesebb költeményét; itt-ott csinos és főként helyes méltatását is kapjuk költészetének, költészete egyik-másik ágának.

Mért ne vallanók be örömmel, hogy e közelebbi ismeretség nemcsak nem árt Tompának, hanem inkább emeli őt szemünkben. A kit eddig csak távolról tiszteltünk, azt most megtanuljuk szeretni, megtanuljuk csodálni. Rendíthetetlen hite, erős hazaszeretete, felesége iránti mélységes szerelme, odaadása, — mind magas szinben tünteti őt fel előttünk. Nem mintha neki is nem volnának gyöngéi; S. Szabó nem is hallgatja el azokat, szeretete nem teszi elfogulttá hőse iránt; érinti ezeket is, de kiméletes kezekkel, s rámutat forrásukra, hogy méltányosabbak lehessünk megítélésökben. A költőnek se föltétlen imádója, de egy pár biztos vonással itt is kiemeli azt a helyes szempontot, a mely szerint őt megítélnünk kell.

S. Szabó könyve nemcsak rendkívüli haladást jelent az eddigi Tompa-életrajzokhoz képest, hanem joggal mondhatjuk, hogy ez az első, igazi Tompa életrajz! A tartalom gazdagsága, újdonsága mellett éppoly mértékben leköti figyelmünket az előadás melegsége, bensősége s a könnyed, nemesen egyszerű, bibliai zamattal ékes nyelv, mely egyaránt távol áll, úgy a száraz adathalmaztól s elvont fejtegetésektől, mint az üres sallangoktól. Valóban, S. Szabót ez életrajz megírásánál Tompa szelleme illette; gondolkodása, eszmemenete szinte rokonnak tünik fel a Tompáéval; csak egy rokonnélek, egy költői kedély rajzol-

hatta őt meg így nekünk, ki ugyanazon helyen, ugyanoly behatások alatt élt, tanúlt, nőtt fel, mint Tompa, s a mellett lelke telve van imádott költőjével. Műve szívből folyt, a szeretet sugalta, azért nem fog nyom nélkül elenyészni! A kik Tompát szeretik, ezt az életrajzot is szívesen fogják olvasni, azok pedig, a kik nem ismerik eléggé, ebből meg fogják őt ismerni és szeretni!

Rácz Lajos.

A metaphysika elemei.

Deussen: Elemente der Metaphysik. 1901.

Hogy korunkban annyian rokonszenveznek a buddhizmussal vagy legalább is a pantheizmussal, annak oka nagy részben abban a befolyásban keresendő, a melyet Kant és Schopenhauer böleselete a XIX. század gondolatirányára gyakorolt. Tudjuk, hogy Schopenhauer Indiából kölcsönzött pantheismusát Kant elméletére alapította, a miből viszont következik, hogy a theismusnak csak akkor szolgáltatunk igazságot, ha a Kant-Schopenhauer-féle ismeretelmélet gyengéit földerítjük. Csak abban az esetben méltathatjuk a Schopenhauer-féle böleselet alapelveinek igazságát is, a mely szerint „a világ akaratnak és képzetnek mondható“.

Schopenhauer böleseletét tehát tovább kell fejtegetnünk, hogy az atheismus világnézetével összeegyeztethető legyen. Erre a feladatra egyetlen akadémia képviselője: *Deussen* kieli tanár vállalkozott „A metaphysika elemei“ cz. művében. 4 részből áll, melynek elseje az ismeretelmélet, másika a természet, harmadika az ästhetika és negyedik a morál metaphysikáját ismerteti. Bennünket az első s a 4-ik rész közelebbről érdekel.

Schopenhauer böleseletének alapgondolata s ebben Kanttal szemben haladás észlelhető, hogy a világ akarat és képzet. Közelebbről az akarat „az élethez való akaratnak“ mondható, s ebben látta Schopenhauer a Kant által megismerhetetlennek tartott „Ding an sich“ lényegét. Helyet keresett tehát annak az ember szellemi lényegében, s az önismereteket összekötötte a világismerettel, vagyis, összekapcsolta Kant ismeretelméletét Fichte akaratelvével. Ezzel Schopenhauer „megtalálta a kulcsot a természet belsejébe, a melyet Kant elzárt a kutató előtt“. Eddig követhetjük a geniális frankfurti böleselet, hogy a világot akaratnak és képzetnek mondotta, s csak az a kár, hogy annak a lényegét egy úttal 3-ik elemi alaptettségként érzetnek nem mondotta. A theismus világnézete ezzel a Schopenhauer-féle fölfedezéssel negyon is összeegyeztethető, a mi azonban csak abban az esetben lehetséges, ha itt nem absztrakt értelem- és akarat fogalmakkal, hanem szervesen összefüggő konkrét tehetségekkel operálunk. Ez alapon akarat és gondolkodás gyakorlati és elméleti cselekvőségnek mondható. Schopenhauer ismerte

föl azt, hogy az isten fogalomra alkalmazva a patheismusnak mélyebb értelme és igazsága van, a mely a theismus által is elsajátítandó, s a melyet Goethe „Gott und Welt“ cz. költeményében eként fejez ki:

Was wär ein Gott, der nur von aussen stiesse,
Im Kreis das All am Finger laufen liesse.
Ihm ziemt's die Welt im Innern zu bewegen
Natur in sich, sich in Natur zu hegen“.

Csak az a pantheismus félre ne ismerje azt, hogy az az immanens világok transcendens erkölcsi személyiség is egyszersmind. Az ugyis kifejezhető, hogy az ősakarát, mint absolut hatalom és értelem a feltétlen összemélyiség. Schopenhauer metaphysikája tehát belvilági és világfeletti istenséget ismer, a melylyel aztán a keresztyén theismus világnézete nagyon is összeegyeztethető. Az ősakarát értelem s mint ilyen, absolut személyiség. Így tanítja ezt a keresztyén istenfogalom is a theismus világnézete szerint.

A mi közelebbről a Schopenhauer-Deussen-féle etikának a keresztyén theismushoz való viszonyát illeti, úgy annak csakis altruistikus (és nem egoistikus) alapon való felfogásáról és értelmezéséről lehet szó. Csak egy ismeretelméleti altruismus vezethet az etikai altruismus megállapítására. E felfogás szerint a magasztos erkölcsi cél igazsága nem az Énnek, hanem az önzésnek megsemmisítésében, vagyis az akaratú önmeggyőzésben áll. Az altruismus a keresztyénség szerint socialis tekintetben az ember ideálját jelenti. Más ez ideál a buddhismusban, s más a keresztyénségben. Buddha menekül a világból, nincs missziója s hiveitől is a világnak szerzetesi megtagadását kívánja. Etikája tehát világkerülő, antisociális és egoista jellegű. Egészen más Krisztusnak a világhoz és a társas közösségekhez való személyes viszonya. A legbensőbb testvéri szeretetközösséget hangsúlyozza, s missziója mindeneknek a socziális istenországába való meghívásában áll. A ker. ember legfőbb java tehát az isten, a buddhistáé az önző én. Amott subjektivismus és egoismus, itt socialismus és altruismus a vezérlő etikai alapgondolat. S a legfőbb jónak a legfőbb kötelesség is megfelel. Ez a ker. embernél az isten s az ember iránti önzetlen szeretet, a buddhistánál ellenben: nem szeretni és nem gyűlölni, azaz kioltani a vágyat az emberből. Mig tehát az egyiknek etikája aktivismust és örökéletet, addig a másiké örökhalált és quietismust tanít. A buddhista ethika egyetlen altruista kötelessége a negatív jellegű részvét, mert szerinte „a világ az ősbűn megjelenése“. Krisztus ellenben a bűntől való megváltás örömevangeliumát hirdette. A buddhismus a világmegvetés és világfájdalom szerzetesi evangeliuma, mig a ker. ethika szerint a világ az abban lévő bűn daczára az örömök és kötelességek talaja.

De ennek a buddhista pessinismusnak nem volna helye „a világ mint akarat és képzet“ geniális rendszerében. Maga Deussen is tanítja,

hogyan e földön „az egoistikus életérdeknek a szeretet által való relatív harmonizálása lehetséges“. A buddhizmus felfogása a világról, mint mulandó, szenvedő és bűnös világról túlzott és egyoldalú. Örömei is vannak a világnak, s a részvét örömeikkel is párosul („Mitfreude-Mitleid“). A valódi felebaráti szerint, a ker. ethika felfogása szerint nemcsak „sír a sírókkal“, hanem egyúttal „örül az örülőökkel“. Az emberszeretetet több és pozitívebb valami, mint pusztán csak sopánkodó részvét. A legbensőbb testvéri együttérzés az a cselekedet, a szenvedés és az élvezet alakjában. Az élet folytonos „Selbstbethätigung“, a melynek a szenvedés csak egyik státiója. A Schopenhauer-Deussen féle buddhista eredetű askesis tehát egyoldalú és javítást igényel. Nem az élethez való akarat megtagadásában, hanem annak sokoldalú kifejezésében áll az ember erkölcsi feladata e földön. Az egyéni és társas jólét emelése és fejlesztésére irányuló törekvésünkben áll a felebaráti szeretet igaz lényege.

Schopenhauer bölcselete tehát Deussen szellemében kiegészítendő, s mint ilyen ismeretelméleti és ethikai oldaláról egyaránt a ker. theismussal összeegyeztethető. Schopenhauer bölcseleteinek érdeme az, hogy az emberiséget Kant egyoldalúan absztrakt útjairól a maga legbensőbb lényegének, az akaratnak megvizsgálására irányította, a melynek csak szolgája lehet az értelem a maga kategóriáival. Ez oldalról tekintve Schopenhauer bölcselete s a theizmus között keresnünk kell az összekötő kapcsolatokat, mert hát a keresztyénység tartalmát tekintve a legkülönbözőbb világnézetekkel is összeegyeztethető. Nincs az emberiség haladását előmozdító az a világnézet, a melynek helye nem volna a ker. világnézetben. A biblia is azt mondja: „Mind a tiétek, ti pedig a Krisztuséi vagytok“.

Örvendünk rajta, hogy a Schopenhauer-féle bölcselének e pozitívebb méltánylását bemutathattuk. Ha e bölcseléből elhagyjuk az indiai tartalmat, mellőzük annak absztrakt fejtegetéseit és keressük annak a theizmus világnézetével való összekötő kapcsolatokat, úgy e meg-tisztult alakjában irányítóul is szolgálhat élet- és világnézetünkben elméleti és gyakorlati tekintetben egyaránt.

Eperjes.

Dr. Szilávik Mátyás.

Cleopatra élete és uralkodása.

Írta Bernáth Dezső; Budapest, 1901. Kilián egyetemi könyvkereskedése.

Ára 5 korona.

Cleopatra lelki élete, tetteinek gyökerei s főként szerelme az akkori világ két első férfija Caesar és Antonius iránt a történelemben s a költészetben egyaránt rejtélyes, sokszor érthetetlen, de soha sem közönséges s épen azért mindig vonzó. Egyik felfogás szerint Cleopatra közönséges bujálkodó, másik szerint a tiszta szerelmem áldozata; egyszer

a hűség mintája gyanánt, máskor az állhatatlanság torzképéül tüntetik fel. A régiek közül Plutarchos s Dion Cassius, majd Shakspere, de Dairval, Stahr igyekeztek életét megmagyarázni. Felfogásuk nem mindig előnyös. De egykoruak s utódok megegyeznek abban, hogy Cleopatra kora legszebb, legeszesebb nője volt.

Bernáth Dezső is tisztelője, csodálója e világszép hölgynek. Monográfiája teljes képet ad Egyptom önállóságának majdnem egész utolsó száz esztendejéről.

Egyptom Kr. e. 80 körül már kövér talaja a romlás éz romjottság magvainak. Az utolsó Lagidák — itt kezdi Bernáth — általában képtelenek a jó kormányzásra; fényűzés, kicsapongás mételyezte meg a lelkeket. S a jó erkölcsessel együtt zsugorodik össze a hatalmas birodalom területe is. Tengeren túl egyetlen birtoka Cziprus. Lakosai a benszülött koptok, kik fásultak az állam nagy érdekeiben s kedvetlenül nézik az idegen arabot, zsidót, a tudós görögöt, kik a föld áldásait összeszedik ugyan s hatalmaskodnak, de a földet nem hazának, csak megszálló helynek nézik. Vérkeveredésről szó sincs. Katonáság s papság az úr mindenütt. Hasztalan világváros Alexandria, még sincs nemzet, mely helyt állana a haza függetlenségéért s szabadságáért. Nem volt hát nehéz Rómának erejét éreztetni. Az alkalom megjött, a mikor az elűzött Ptol. Alexander vagyonát s Egyptomhoz való igényét végrendeletében Rómára hagyja. Ez a végrendelet emészté el Egyptom önállóságát. A harc találón jellemzi a kort. Egyptom uralkodói megvesztegetik az egész senatust, omlik a pénz Rómába, de soha sem elég. A pártok, hogy céljaik kivitelében eszközt nyerjenek, ígértek s adtak is biztosító nyilatkozatokat, sőt az uralkodó amicus rei publicae, socius rei publicae hangzatos címet kapott — sok pénzért ugyan — a senatustól. De lehetetlen észre nem vennünk, hogy valamennyi párt végcéljában ott volt Egyptom birtoklása is. Cleopatra is, ki uralkodásra termett eszes nő volt, látta a dolgok igazi hátterét s elhatározta, hogy államát a római imperium szervezetével s szellemével látja el, hogy a lényegét, a függetlenséget megmenthesse.

Tán ott motoszkált e gondolat, mikor Caesárt először látogatja meg; tán politikai elvéért, országáért veti magát Caesar karjába; tán a férfi szépsége hódítja meg. Elég, hogy Caesartól fia lesz, hogy elmegy vele Rómába s villájába lakik. Rómában azonban félnek tőle, bosszankodnak miatta. Ő a bűbájos varázsló, ki az első ember eszét zavarta meg, hogy találkozhatott volna rokonszenvvel Rómában? Caesar halála után elszökik Rómából s készül az ellenállásra. Leleményes a diplomacziában, bőkezű a pénzben. Végre Antonius által hiszi megvalósíthatónak célját. Személyéhez kapcsolja lelkét, testét s koronáját. Elhódítja Antonius, ki személyének hatása miatt asszony természetet kezd ölteni. S az összetornyosodó felhők a görög tudósok bókjai között találják s végre is neje, mert az volt — riasztja ki pihenő bokrából

az oroszlánt, de már késő. Késő különösen azért, mert a hadvezetésben is Cleopatrára hallgat s ennek következtében ügyét elveszti, de világszép neje szerelmével hal meg. Cleopatra is öngyilkos lesz. Egyiptomnak vége.

Szerette-e Cleopatra Caesart, — két első férjéről, kik egyszerre testvérei is voltak nem szólva, — vagy a római pletyka volt igaz, hogy varázsló boszorkány? Igazán azért ejté meg e két hatalmas római, hogy politikai célját valósíthassa, vagy tisztán heves vére kergette hozzájuk? Szóval: jó lélek volt-e a világszép asszony vagy megtévedt? ezek a kérdések várnak feleletre.

Bernáth Dezső nem apodictice ugyan, de mégis megírja, hogy célja, elve s szerelme a tiszta erköles hímporát sohse veszté el. Egész művén alkalomadtán indokolja s helyesnek találja Cleopatra tetteit. Hol más érve nincs, azt mondja, hogy húsból és vérből álló nő volt s pedig nem valami catoi erkölesök között nevelve.

Bernáth maga sem mélyed eléggé e kérdésbe. De megvan az a komoly törekvése, hogy igaz históriát akar írni. És ez sikerült is neki. Anyaga felett teljesen rendelkezik, tisztán látja a kort s embereit. Előadása folyamatos s élvezetes, bár néhol bágyadt. Műve hézagpótló: mert tudomásom szerint önálló Cleopatra monografiánk eddig nem volt.

Kristóf György.

Udvarhelyvármegye története

a legrégebb időtől 1849-ig. Írták *Jakab Elek* és dr. *Szádeczky Lajos*. Budapest, 1901. nagy 8-adrét IV+583 l. és 3 térkép.

A múlt tavaszon jelent meg e munka, melyet Udvarhelyvármegye a millenium alkalmából íratott, de melyet a *Jakab Elek* 1897-ben bekövetkezett halála miatt nem fejezhetvén be, a vármegye felkérésére *Szádeczky Lajos* végzett be. *Jakab Elek* az erdélyi fejedelemség végéig írta meg a vármegye történetét 25 ny. íven, onnan *Szádeczky Lajos* folytatta és végezte be a vármegyének a főkormányzók korszaka idejébeli történetét 1690—1849-ig 12 ny. íven.

A vaskos kötetet az Athenaeum állította ki s Udvarhelyvármegyénél kapható.

KÜLÖNFÉLÉK.

Túri Ferencz czímeres nemes levele 1658-ból.

Túri Ferencz czímeres nemes levelét közöljük alább, mint eddig ismeretlen, a mely nemrég került napfényre s jelenleg az Erdélyi Múzeum-Egylet tulajdonában van.

II. Rákóczy György adományozta ezt 1658. június hó 10-én Gyulafehérvárt az ifjú Turi Ferencznek, megnevesítvén őt általa, évenként át teljesített hűséges szolgálataiért, tanácsosainak, nevezetesen pedig nagybarcsai Barcsai Ákosnak, Hunyadmegye főispánjának, Lugos- és Karánsebes vidéke bánjának és erdélyi országgyűlési elnöknek ajánlatára. Ez a Túri család ismeretlen történetíróink előtt.

Nagy Iván Magyarország családaiiban ugyan négy Túri családot is említ, de ezek közül egyikkel sem rokon Turi Ferencz. Kőváry L.: Erdély nevezetesebb családaiiban, valamint Siebmacher: Wappenbuchjában sem találunk e Turiról semmit.

Az armalis szövegét fenn és két oldalt igen szép szegfűves virágdíszek körítik, míg homlokán a kifestett czímer ékeskedik, a mely a paizs kék mezejében kivont kardot tartó oroszlánt ábrázol, a paizs feletti sisakon arany koronából kiemelkedő féloroszlán látható szintén kivont karddal. A fejedelem neve aranybetűkkel ékesen ki van rajzolva. A szép czímeres levelet a család egyik sarjadékától vette meg e folyóirat szerkesztője s adományozta az Erdélyi Múzeum-Egylet kézírattárának.

Az oklevél szövege a következő:

Nos Georgius Rakoci, Dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicolorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum, signantur autem generosi *Acatii Barczay de Nagy-Barczia*, consilarii nostri, comitatus Hunyadiensis comitis, districtuum Lugos et Karansebes bani supremi, ac in comitiis regni genera-

libus in persona nostra praesidentis, fidelis nobis sincere dilecti, singularem nobis propterea factam intersessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis strenui iuvenis *Francisci Turi*, quae ipse nobis annos non paucos, fideliter, et summa cum animi sui promptitudine exhibuit et impendit, ac imposterum quoque exhibiturum et impensurum speramus: eundem igitur *Franciscum Turi*, haeredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universos, ex principalis potestatis nostrae plenitudine et benignitate e statu et conditione plebea ac ignobili, in qua natus est, eximendum ac in coetum et numerum verorum regni huius nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandum, aggregandum, cooptandum et adscribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus per praesentes, decernentes expresse, ut a modo deinceps idem *Franciscus Turi*, ipsiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universi pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis ipsius haec arma sive nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo sive area leo integer, naturali suo colore depictus, ore hiante, lingua exerta et cauda sursum elavata, sere erigere, dextroque pede ense evanginatum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus eleganter ornatum, ex quo rursus leo dimidius, priori per omnia similis, umbilicotenus emergere visitur; ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant. Prout haec omnia in capite sive principio praesentium literarum nostrarum, docta manu, et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa scientia, liberalitateque nostra, praefato *Francisco Turi*, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis benigne dedimus, donavimus, et contulimus, annuentes et concedentes, ut ipse praescripta arma sive nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium, armis utentium ubique in praeludiis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, et aliis quibuslibet exercitiis nobilitaribus et militaribus, necnon sigillis, vexillis, cortinis, velis, aulacis, annulis, domibus, sepulcris, tentoriis, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae et sinceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, dignitatis et praeeminentiae homines existant, insignitos dici, teneri, nominari et reputari volumus, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis, quibus caeteri veri ac indubitati nobiles et militares regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum homines, quomodocunque de iure et consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui, et gaudere valeant atque possint. In cuius rei

memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas memorato *Francisco Turi*, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia die decima sexta mensis anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo octavo.

Georgius Rakocy m. p.

Az armalis alsó behajtása közepén nagy függő viaszpecsét van, jobb oldalán pedig a következő kihirdetési záradék: Anno domini 1658. die 29. mensis Maji in congregatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ex edicto suae Celsitudinis Principalis in civitatem Albam Juliam ad diem 22. dicti mensis Maji indicta praesentes literae armales publicatae et proclamatae sunt nemine contradicente etc.

Magister Georgius Lázár

celsissimi domini principis Transylvaniae
protonotarius mp.

A „Mátyás-album“. — Mátyás király szobrának közelgő leleplezése alkalmából Kolozsvár szab. kir. város emlékalbumot bocsát ki az Athenaeum kiadásában, melyet Márki Sándor dr. egyetemi tanár szerkesztett. Nemcsak maga a szerkesztő, hanem a köréje csoportosult munkatársak fényes névsora is mutatja, hogy az emlékkönyv, mint történeti mű is, egyike lesz irodalmunk legbecsesebb termékeinek, a kiadó társulat pedig kezesség a külső kiállításra nézve, mely kétségtelenül kiállja a versenyt a külföld e nemű termékeivel. Az emlékkönyvet koszorús írónk, *Jókai Mór* költeménye nyitja meg. Ezt követik a különböző czikkek, melyeknek egy része Mátyás korával, családjával, egyéniségével (Hegedüs Sándor, Kővári L., Karácsonyi János, Fraknói V.), majd Mátyással, mint hadvezérrel és politikussal foglalkozik (Kiss Lajos, Marczali H., gr. Andrassy Gy., gr. Kuún Géza, Jancsó B., Márki S., Vámbéry A., Áldásy A., Pór A.): Több essayben méltatást találunk Mátyásról, mint a képzőművészetek, a költészet s a tudomány barátjáról (Eugéne Müntz, Erdélyi Pál, Dézsi L., Békefi R., Cs. Papp József, Hegedüs István, Szilády Áron, Pasteiner Gy., Ferenczi Zoltán). Érdekes czikkekben találjuk kifejtve Mátyásnak a néphez való viszonyát s a népköltészetben való szereplését (Benedek E., Versényi Gy., Binder Jenő, Prém József), valamint az egykorú, vagy az öt követő kor írói egyik-másikának Mátyásról adott jellemzését (Zsilinszky M., Török István, Széchy K.). Bennünket kolozs-

váriakat két cikk érdekel közelebről: Pósta Béláé, ki az „Erdélyi Múzeum-egylet“ érem- és régiségtárában lévő Mátyáskori emlékeket ismerteti, s Szádeczky Lajosé, ki Mátyás szülőházáról ír, azzal a meglepő felfedezéssel, hogy a Mátyás király születési háza *nem* — mint eddig hitték — *a szász Kolb Istváné*, hanem *a magyar Méhffi Jakabé* volt akkor, midőn Mátyás abban született. — Szó van ezeken kívül az albumban Európa főbb rajzáról Mátyás korában, Laukó Alberttől, pénzügyeiről, Csánky Dezsőtől, Beatrix királynéről, Berzeviczy Alberttől, s a magyar nyelvről Mátyás idejében, Imre Sándortól.

Az emlékkönyv czélatát, szellemét azonban legjobban a Márki Sándor tollából származó „*Előszó*“ból lehet megismernünk, melynek egész terjedelmében való közlése épen azért nem lesz felesleges:

„Mátyás király megválasztásakor Szilágyi Mihály kormányzó figyelmeztette a kolozsváriakat, hogy másoknál inkább nevezhetik a királyt magukénak, mert ott született, házi isteneik oltalma alatt növekedett, ott serdült fel. Nyissák meg tehát a közvégség forrásait, örvendjenek, vígadjanak, ujjongjanak és adjanak hálát a jóságos nagy Istennek, hogy az országnak azt a részét így fölmagasztalta s hogy a magyar nemzetre ilyen dísz és üdvösséget árasztott.

Ötödfél század múlva (1895. szeptember 22-én) I. Ferencz József király Kolozsvár városában örömmel hallotta a dicső emlékü elődje iránt tápált nemzeti kegyelet nyilvánítását s most ő figyelmeztette a kolozsváriakat, hogy ez a kegyelet tartja ébren igazságos és hazafias érzelmeiket.

Hazánk ezeresztendős fennállásának ünnepén (1896. május 17-én) hazafias és hálás kegyelete jeléül a város valóban elhatározta, hogy helyreállíttatja azt a házat, melyben legnagyobb fia született, s hogy szeptember 30-án országos ünnepséggel teszi le az alapkövet lovag-szobrához, melynek nemzeti adakozás útján való fölállítását még 1882 július 21-én elhatározta.

Mindakét határozat teljesült. S a nemzet és Király akaratából állani fog rövid idő múlva az a hatalmas szobor, mely Mátyás egyéniségében egyúttal a magyar állam eszméjét dicsőíti meg. Azt az eszmét, mely ezredévéssé tette a hazát s melyet soha és senkisémm képviselt méltóbban. S abban a városban, melynek mint Isten kegyelméből szülővárosának hirnevét — 1469. február 3-án tett nyilatkozata szerint — Mátyás király tisztességben és becsületben növekedni s méltó érdemeit megjutalmazva látni óhajtja.

Mátyás király szülőháza és szobra a kegyeletnek helyhez kötött jelei lévén, a nemzet közérületének felbuzdítása végett a város elhatározta, hogy tudományos és irodalmi becsű díszmunkával is hódol nagy fiának, ki maga mondotta, hogy szabad idejét folytonos háború

közt sem gyönyör és enyhülés nélkül szenteli az irodalomnak. A magyar írók a francia Müntzcel s a magyar művészek az angol Walter Crane-nel együtt lelkesedve működtek közre, hogy ez a könyv méltó legyen a renaissance egyik legnagyobb alakjának emlékéhez. Tanulmányaik, melyek oly sok oldalról világítják meg Mátyás király történelmi jelentőségét, kétségkívül lendületet adnak a magyar essai-irodalomnak és friss koszorúik, mesterök, Zrinyi Miklós hervadhatatlan koszorújával együtt növelik Mátyás király babérjait.

A nemzet tehát fogadja kedvesen és forgassa gyakran ezt a könyvet, melyet Kolozsvár sz. kir. város és az Athenaeum irodalmi és könyvkiadó társaság — a hogy Mátyás király írta Pomponius Lactus művéről — „díszesen kinyomatott s helyi ajándék gyanánt felajánl.”

Az emlékkönyv ára 20 korona.

L. I.

A magyar jakobinusok. „Les Jakobins Hongrois. Par. M. Márki Sándor Macon Protat Frères Imprimeurs 1901.” ezímen megjelent Márki Sándor egy. tanár az 1900. évi párisi nemzetközi történelmi congressuson tartott felolvasása, melyben felhívja a francziák figyelmét a nagy forradalom eszméinek magyarországi bajnokaira, majd a kérdés irodalmának felemlítése után rátér Martinovics és társai működése, eszméik, törekvéseik vázolására; élénk képet nyújt arról a hatásról is, melyet az utókorra, nevezetesen az 1848-iki ifjuságra gyakoroltak, mely a jakobinus írók hamvait a tervezett Pantheonba kívánta elhelyezni.

Jakab Elek síremléke — melyet a székelyek története pályadíj-alapjának bizottsága állított Jakab Eleknek a kolozsvári temetőbe Budapestről átszállított hamvai fölé — elkészült. A síremléket szept. 21-én leplezik le. A bizottság megbízásából Szádeczky Lajos tartja a díszbeszédet, kit a M. Tud. Akadémia is megbízott képviselével és nevében koszorú letevással.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet.

Az E. M. E. ig. válaszmánya f. hó 4-én tartotta a szünidő után első ig. vál. ülését, melyen a folyóügyek intéztettek el. Gr. Esterházy Kálmán elnök jelentette, hogy az orvosok és természettudósok Bártfán tartott vándorgyűlése az E. M. E. meghívására elhatározta, hogy legközelebbi vándorgyűlését 1903. nyarán Kolozsvárt fogja megtartani.

Kovács Ede másfélezer korona értékű érmekeket és régiségeket adományozván az egyletnek, az alapszabály értelmében igazgató taggá választott.